

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Формування і напрями використання потенціалу підприємства в умовах ринкової конкуренції»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Економіка підприємства
спеціальності 051 Економіка
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Журавель Дмитро
Керівник: Дивнич Ольга
Рецензент: Попова Юлія

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Передумовою розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства є раціональне використання потенціалу ресурсів та фінансів на підприємствах. потенціал сільськогосподарських підприємств визначається наявністю, складом та якістю виробничо-фінансових ресурсів. Ці ресурси, в поєднанні з природно-біологічними процесами сільського господарства, гарантують отримання максимального обсягу продукції чи економічного ефекту. Виробництво на сільськогосподарських підприємствах стає ефективним лише при оптимальному розподілі земельних ресурсів, основних та оборотних засобів, персоналу, а також при врахуванні підпорядкування виробничих процесів природно-біологічним факторам та їх залежності від погодно-кліматичних умов.

Необхідність визначення основних факторів успішного створення потенціалу сільськогосподарських підприємств у контексті зовнішніх викликів стала причиною вибору теми дослідження.

Проблеми формування та ефективного використання потенціалу сільськогосподарських підприємств завжди були в полі зору провідних вчених: В. Я. Амбросов, В. Г. Андрійчук, О. А. Богуцький, Я. К. Білоуська, О. М. Вишневська, М. В. Гладій, В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Олійник, Г. М. Підліснецький, В. М. Трегобчук, П. Т. Саблук, О. С. Федонін та інших вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних тем кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету: «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку» (номер державної реєстрації 0117U003097). Та теми кафедри:

«Розвиток агропродовольчої сфери в національному та гео економічному просторі (№ ДР 0122U201799), дата реєстрації 24.12.2022 р.

Мета і завдання дослідження. Метою написання кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних основ формування та оцінки потенціалу підприємства, дослідження досягнутого рівня ефективності його використання, обґрунтування шляхів оптимізації структури потенціалу підприємства.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення низки завдань:

- визначити особливості формування потенціалу сільськогосподарського підприємства;
- обґрунтування методичних підходів до оцінки ефективності використання потенціалу підприємства;
- провести оцінку потенціалу підприємства;
- визначити вплив чинників на ефективність використання потенціалу підприємства;
- розробка шляхів підвищення економічної ефективності використання потенціалу підприємства.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси формування та використання потенціалу товариства Карлівського району.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти оптимізації структури і підвищення ефективності використання потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань на різних етапах роботи застосовувались також специфічні методи та прийоми дослідження: абстрактно-логічний – при теоретичних узагальненнях, формулюванні висновків, рекомендацій; економіко-статистичний – при вивченні масових явищ, процесів, фактів і виявлення тенденцій їх розвитку; монографічний – при всебічному і глибокому вивченні рівня ефективності діяльності підприємства; балансовий, індексний, варіантних розрахунків, графічний, економіко-математичні методи, оптимізаційні прийоми та ін.

Інформаційна база. Джерелами інформації виступали: інформаційно-аналітичні збірники Держкомстату України, бухгалтерська документація товариства Карлівського району, дані первинного обліку, власні спостереження, а також довідково-інформаційні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних і прикладних засад підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств:

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до визначення поняття «потенціал підприємства» та особливості його формування у сільському господарстві;
- методи оцінки потенціалу підприємства;
- обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Опрацьовані в магістерській роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції створюють основу для виявлення і розв'язання сучасних організаційно-економічних проблем ефективного ресурсовикористання у підприємствах Полтавської області.

Апробація результатів досліджень. Основні результати досліджень та їх практичне застосування обговорювалися на VIII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, ПДАУ, 23 листопада 2023 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів, студентів «Менеджмент, маркетинг, логістика: тренди та подолання викликів» (м. Житомир, Поліський національний університет, 5 грудня 2023 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 2 тези доповіді «Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств», «Сучасний стан використання земельних ресурсів підприємствами України».

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 85 сторінках друкованого тексту. Робота містить 26 таблиць, 8 рисунків, 22 додатки. Список використаних джерел налічує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та складові потенціалу підприємства

За умов розвитку ринкових відносин проблема ефективного використання потенціалу в сільськогосподарських підприємствах є однією з головних і від її вирішення залежать не тільки фінансові результати, але й конкурентоспроможність продукції на зовнішньому й внутрішньому ринках.

Категорія «потенціал» у її етимологічному значенні походить від латинського слова «potential» й означає «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю.

На сьогодні відсутнє єдине визначення потенціалу підприємства. Виділяють наступні визначення до цієї категорії.

Відповідно до ресурсного підходу, потенціал підприємства включає в себе всі наявні або можливі ресурси, які можуть бути залучені у майбутньому, як внутрішні, так і зовнішні джерела. Це особливо важливо у сфері сільського господарства, оскільки підприємство використовує частину своєї готової продукції як ресурси для наступного операційного циклу, а також може самостійно створювати засоби виробництва.

Щодо цільового підходу, потенціал підприємства визначається його здатністю до досягнення довгострокових цілей та втілення стратегії, при цьому враховуючи якість, кількість та структуру ресурсів, а також зовнішні обмеження. Іншими словами, потенціал повинен гарантувати стійке функціонування підприємства та його довгострокову стабільність.

З погляду структурно-функціонального аспекту, потенціал розглядається як сукупність елементів, що виконують відповідні функції, а структура ресурсів визначає ефективність та розмір потенціалу. Наприклад, нестача основних фондів, зокрема технічних засобів, ускладнює повну

реалізацію потенціалу земельних ресурсів, а відсутність необхідних оборотних засобів (насіння, мінеральні добрива, паливо) значно зменшує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції.

За результативного підходу до визначення потенціалу підприємства розглядається можливість наявних ресурсів, щоб під час господарської діяльності забезпечити максимальний результат у вигляді виробленої продукції, валової продукції та отриманого прибутку. Оцінка потенціалу здійснюється шляхом аналізу потенційного обсягу виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт, а також фінансових результатів підприємства.

Згідно конкурентного підходу, потенціал розглядається як ключовий ресурс для досягнення конкурентних переваг, що визначають оптимальний шлях розвитку підприємства в довгостроковій перспективі, враховуючи наявні ресурси.

Потенціал підприємства характеризує вся сукупність показників і чинників, що визначають його можливості, засоби, запаси, спроможності, ресурси, виробничі резерви, які можуть бути використані в господарській діяльності.

До особливостей потенціалу підприємства можна віднести його імовірнісний характер, оскільки величина потенціалу залежить і від «слабкої ланки» – найменш розвиненої його складової, від змін у якості, пропорціях ресурсів, а також умов середовища, в якому діє підприємство.

Однак у зв'язку з цим необхідний системний підхід до аналізу, оцінки та управління його діяльністю, спрямованою на формування та використання інтегрального потенціалу підприємства в інтересах забезпечення конкурентоспроможності та довгострокового і сталого розвитку.

Потенціал підприємства – багатовимірна система, структура якого визначається трьома групами чинників, що зумовлюють і весь спектр діяльності підприємства:

- функціональними, що визначають функціональну діяльність;

- організаційними, що визначають організацію (спосіб управління) цією діяльністю;
- ресурсними, що характеризують ресурси, необхідні для організації діяльності та досягнення конкурентних переваг.

Найважливіше завдання полягає в тому, щоб забезпечити підприємствам умови для досягнення необхідної переваги перед іншими конкурентами шляхом найбільш ефективного використання їхнього потенціалу та збільшення цього потенціалу вищими темпами, ніж підвищується потенціал їхніх основних конкурентів.

При цьому використовуються такі основні наукові підходи, які наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи формування потенціалу підприємства

Назва підходу	Сутність
Системний підхід	При використанні цього підходу, спочатку визначаються характеристики продукту або послуги на основі маркетингових досліджень, а потім розробляються відповідні вихідні параметри
Маркетинговий підхід	Підпорядковує формування потенціалу підприємства орієнтації на споживача
Функціональний підхід	Включає у себе виявлення абсолютно нових та оригінальних технічних рішень для задоволення наявних чи майбутніх потреб
Відтворювальний підхід	Направлений на неперервне удосконалення виробництва продукції, зменшення витрат ресурсів та підвищення якості порівняно з аналогічною продукцією на ринку, з метою задоволення потреб споживачів
Інноваційний підхід	Спрямований на стимулювання інноваційного розвитку, в якості засобів для цього використовуючи фактори виробництва та інвестиції

Джерело: узагальнено автором за [28; 30; 53]

На першому етапі формування потенціалу підприємства необхідно провести оцінку впливу макро- та мікросередовища, визначити можливості та загрози. На основі цієї діагностики формуються цілі, завдання та місія підприємства, які є ключовими для його довгострокового існування на ринку. Для забезпечення втілення місії формується ресурсна база, яка визначає процес виробництва. Одночасно розробляється виробнича програма, що включає натуральні та вартісні показники виробництва для кожного

підрозділу підприємства з урахуванням плану реалізації, договірних зобов'язань та державного замовлення.

Після здійснення збутової діяльності та отримання фінансових результатів, проводиться аналіз з використанням порівняльних показників. Виявляються причини відхилень, визначаються недоліки та резерви, і на цій основі вдосконалюються поточні та стратегічні цілі, а також завдання для ефективнішого функціонування підприємства.

Таким чином, механізм формування потенціалу підприємства представляє собою циклічну систему, яка, пройшовши кожен цикл, переходить на новий рівень функціонування завдяки аналізу та усуненню недоліків з попереднього етапу.

На нашу думку, фінансовий потенціал є передумовою формування ресурсного потенціалу підприємства, оскільки відображає джерела фінансування активів (рис. 1.1).

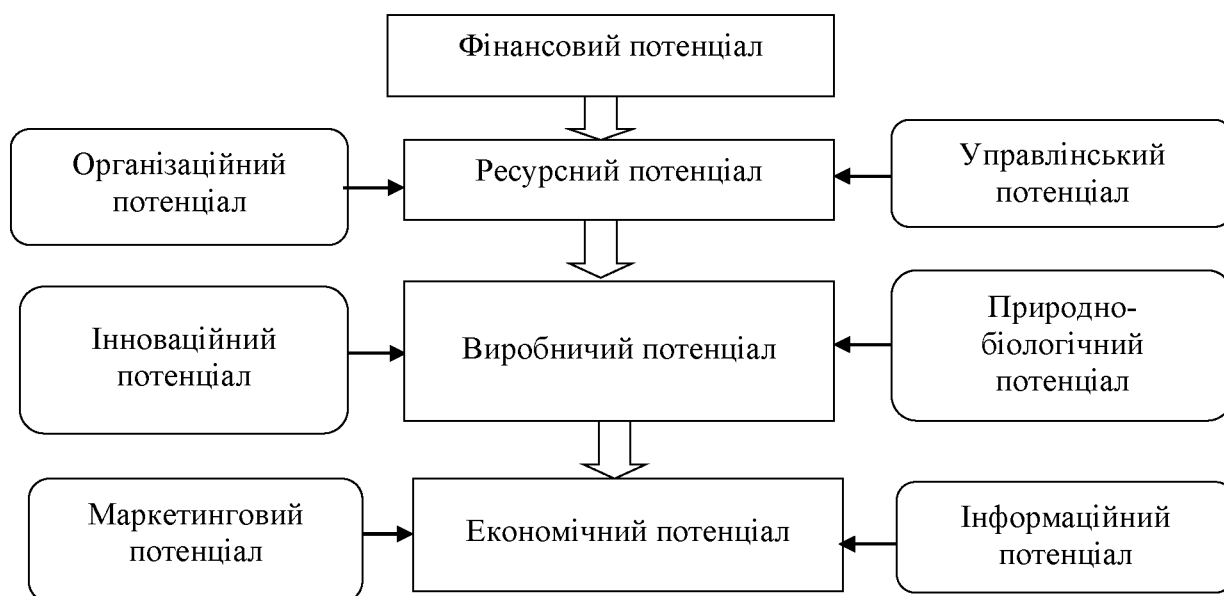

Рис. 1.1. Місце ресурсно-фінансового потенціалу у системі економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства

Джерело: узагальнено автором

Ресурсний потенціал, в поєднанні з організаційним і управлінським потенціалом, створює динамічну систему виробництва. Виробничий

потенціал сільськогосподарського підприємства характеризується максимальним обсягом виробництва сільськогосподарської продукції при раціональному використанні виробничих ресурсів, природно-біологічного та інноваційного потенціалу

Принципи, що використовуються при формуванні окремих (локальних) потенціалів:

- системність, тобто врахування взаємозалежності локальних потенціалів, а також зовнішніх впливів, оцінку і прогноз можливих наслідків як щодо результативності їх функціонування, так і в забезпеченні кінцевих результатів всього підприємства;

- збалансованість, що вимагає пропорційності, сполученості окремих елементів усередині локальних потенціалів, а також між ними. Збалансованість усередині локальних потенціалів, передбачає забезпечення пропорційності на всіх ділянках виробничого циклу. Крім цього необхідне вирішення завдання збалансованості і взаємопов'язаних локальних потенціалів. Наприклад, інноваційно-технічного та трудового;

- ефективність, що передбачає формування такого варіанта локального потенціалу, який в умовах наявних обмежень у використанні ресурсів забезпечує отримання найбільшої віддачі від його функціонування, орієнтацію на фактори, що визначають отримання максимального ефекту;

- інформаційність, що передбачає отримання інформаційного образу об'єкта управління (локального потенціалу), що дає змогу мати достовірну і своєчасний зворотний інформаційний зв'язок, що сприяє підвищенню якості та дієвості управління.

На сьогодні, найбільш детально та структуровано потенціал підприємства представлений у працях О. С. Федоніна, І. М. Рєпіної та О. І. Олексюка [63] (рис. 1.2).

Об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу підприємства. Вони споживаються та відтворюються під час функціонування у різних формах. Серед них варто відзначити інноваційний, виробничий, фінансовий та потенціал відтворення.

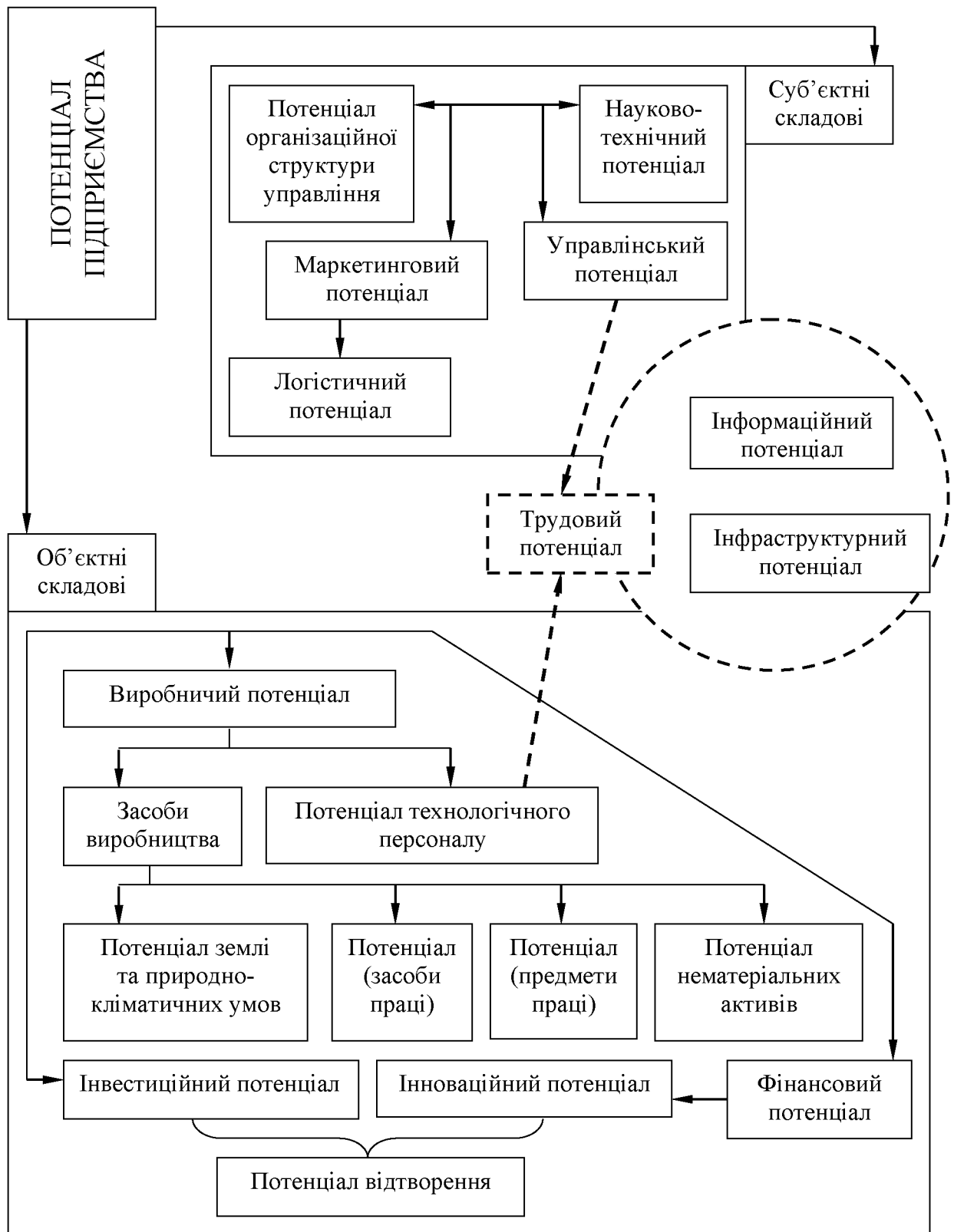

Рис.1.2. Функціональна структура потенціалу підприємства [61; 63]

Суб'єктні складові пов'язані із суспільною формою їх виявлення. Ці компоненти не піддаються споживанню, а виступають передумовою загальноекономічних, загальногосподарських та соціальних аспектів

раціонального використання об'єктивних складових. До суб'єктивних компонент відносяться науково-технічний, управлінський, потенціал організаційної структури управління та маркетинговий потенціал.

Потенціал сільськогосподарських підприємств включає наступні компоненти:

1) фінансова складова включає в себе різні фінансові ресурси, такі як власний капітал, довгострокові та поточні зобов'язання, а також зовнішні інвестиції. Обсяг фінансового потенціалу визначає розмір і структуру активів підприємства, а його структура впливає на ефективність використання власного капіталу, формує рівень ліквідності та платоспроможності підприємства. Для сільського господарства характерне нерівномірне та сезонне повернення інвестованого;

2) матеріальна складова включає в себе основні засоби, які виступають як засоби праці, і оборотні активи, які представляють собою предмети праці. Основні засоби формують техніко-технологічний потенціал. У сільському господарстві велике значення має наявність різноманітної техніки, тому структура, в якій активна частина переважає над пасивною, є раціональною. Ефективність використання основних засобів визначається їх структурою, технічним станом, рівнем забезпеченості, а також рівнем обігу оборотних активів та кваліфікацією працівників. Оборотні активи включають оборотні виробничі фонди та оборотні кошти. У сільському господарстві специфіка полягає в тому, що частина оборотних коштів не вивільняється після завершення операційного циклу, а знову інвестується у сферу виробництва. Крім того, відзначається низьким рівнем оборотності оборотного капіталу, що пояснюється тривалим виробничим циклом через використання біологічних об'єктів (рослин і тварин).

3) трудова складова включає в себе персонал підприємства, який має конкретні кількісні та якісні характеристики (фізіологічні, психологічні і соціокультурні), необхідні для здійснення сільськогосподарської діяльності. До цієї складової відносяться виробничий та управлінський персонал, підприємницькі навички керівника та структура управління підприємством;

4) природно-біологічна складова включає в себе природно-біологічні ресурси, такі як земельні площі, сільськогосподарські культури, які вирощуються на підприємстві, та сільськогосподарські тварини. Вона також охоплює природно-кліматичні умови, які визначають сезонні аспекти виробництва і визначають спеціалізацію підприємства.

Рис. 1.3. Структура потенціалу сільськогосподарського підприємства

Джерело: узагальнено автором

Для більш повної реалізації потенціалу підприємства необхідним є включення елементів інформаційного та інноваційного потенціалів, що

дозволяють сформувати конкурентні переваги підприємства.

Інформаційний потенціал включає в себе наявні обсяги інформаційних ресурсів, техніки та технологій, а також інших засобів та можливостей для створення, збирання, накопичення, обробки та використання різноманітних форм інформації для вирішення інформаційних потреб суспільства.

Інноваційний потенціал представляє собою сукупні можливості підприємства з генерації, сприйняття та впровадження новаторських ідей для системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.

У підсумку, важливо відзначити, що успішна функціонуюча діяльність та прогрес підприємства нерозривно пов'язані із його потенційними можливостями або потенціалом. При оцінці цього потенціалу важливо враховувати не лише наявні ресурси підприємства (ресурсний потенціал) та їхню здатність приносити фінансові результати (діючий потенціал), але й потенціал розвитку, зокрема інноваційного. Це враховує нематеріальні фактори, що впливають на потенціал підприємства, зокрема інноваційний потенціал.

1.2. Методи оцінки розміру та ефективності використання потенціалу підприємства

Елементи, які складають ресурсний потенціал, є однорідними за функціональною ознакою, оскільки всі вони представляють собою ресурси, які визначають результати виробництва. З метою кількісної співставності різноманітних видів ресурсів, їх необхідно привести до єдиної розмірності. У статистиці для досягнення цієї мети використовують різні методичні прийоми, а найбільш широко застосовується методи стандартизації чи нормування. Простий метод полягає в тому, що величина кожного показника, яким характеризується певний досліджуваний об'єкт, відноситься до середнього значення по групі чи базовому значенню за певний період, тобто обчислюється індекс руху ресурсів. У цьому випадку пропорції між

об'єктами залишаються, але вимірюються не в натуральних, а відносних одиницях. Отримані відносні показники можуть бути об'єднані. Це можливо завдяки тому, що зазначені показники приводяться до єдиної бази [45, с. 76].

Вивчення ресурсозабезпеченості та ресурсозатрат у сільському господарстві проводяться при використанні їхньої грошової оцінки. Основна ідея цього підходу полягає у визнанні того, що принцип взаємозамінюваності ресурсів дозволяє знайти фондовий еквівалент одиниці трудових і природних ресурсів. Такий еквівалент дозволяє сумувати всі ресурси у грошовому вираженні.

У практиці господарювання найбільш поширеними є наступні методи оцінки потенціалу підприємства [12, с. 93]:

1) витратний – потенціал підприємства встановлюється на рівні суми витрат на активну частину основних засобів, технологічний персонал, частину оборотних активів, технологію та інформацію тощо;

2) результативний – методика ставки економічної капіталізації базується на визначенні потенціалу відповідно до суми очікуваних доходів, що їх здатне генерувати підприємство протягом тривалого часу;

3) аналоговий – коефіцієнтна методика оцінки побудована на порівнянні показників підприємства з показниками його конкурентів, що працюють у цьому сегменті ринку. У цьому разі порівнюють такі коефіцієнти: ресурсний, трудових ресурсів, місткості ринку, доходу, динамічності;

4) експертний – графоаналітична методика ґрунтується на врахуванні спектра показників із маркетингової, виробничої, фінансової діяльності та організаційної структури. На базі розрахованих показників визначається рейтинг підприємства, а потім і його потенціал;

5) грошової оцінки елементів потенціалу – при застосуванні даного підходу необхідно враховувати всі ресурси, а не лише ті, що можуть бути реально задіяні в процесі виробництва. Формальне додавання ресурсів у грошовому вимірі дає змогу судити про обсяги ресурсів, а саме про їхню структуру, тоді як можливості підприємства залишаються за межами

дослідження;

6) індексний – визначається порівняльна ресурсозабезпеченість, а не сукупна корисність накопичених ресурсів. При застосуванні цього методу не враховується пропорційність співвідношення окремих ресурсів;

7) ресурсно-регресійний – використовуються кореляційно-регресійні моделі, які дають змогу виявити залежність фінансового результату виробництва від зміни окремих факторів і умов, тобто оцінити структурні зміни потенціалу, нормативи віддачі ресурсів, визначити внесок окремих ресурсів у потенціал підприємства;

8) індикативний – розраховуються відхилення фактичних економічних параметрів виробництва від нормативних. При цьому слід зазначити, що нормативам притаманна суб'єктивність, тоді як від їхньої якості залежить напрям пошуку резервів підвищення ефективності використання потенціалу.

Для оцінки потенціалу підприємства загалом та його складових можна використовувати різні підходи та показники, залежно від конкретної мети дослідження. Проте, при аналізі можливостей розвитку рекомендується застосовувати концепцію вартості управління підприємством. Згідно з цією концепцією, кількісне тлумачення можливостей або потенціалу підприємства визначається його вартістю. У цьому контексті ресурсний потенціал оцінюється за допомогою показника «вартість чистих активів», діючий потенціал (основа фінансового потенціалу) визначається за показником «економічна додана вартість», а інноваційний потенціал визначається впливом нематеріальних факторів на ресурсний і діючий потенціали.

Згідно з майновим підходом ресурсно-фінансовий потенціал підприємства розраховується як сума вартостей усіх активів (основних засобів, запасів, вимог, нематеріальних активів тощо), що складають цілісний майновий комплекс, за мінусом зобов'язань. Основним джерелом інформації за даного підходу є баланс підприємства.

Вартість підприємства згідно оцінки підприємства за вартістю чистих активів складає [5, с. 5]:

$$C'_A = \sum A_i - D, \quad (1.1)$$

де C'_A – вартість чистих активів;

A_i – ринкова вартість i -го активу ($i = 1 \dots n$);

D – величина зобов'язань.

У випадку, якщо $D = 0$, то формула набуває вигляд [5, с. 5]:

$$C'_A = \sum A_i. \quad (1.2)$$

Оцінку потенціалу підприємства можна провести, застосовуючи дохідний підхід, що базується на розрахунку теперішньої вартості очікуваних вигід (доходів, грошових потоків) від володіння корпоративними правами підприємства. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що інвестор вкладає капітал у придбання підприємства з метою отримання стабільних доходів.

При проведенні оцінки потенціалу підприємства за даним підходом, інформація про вартість, склад і структуру активів не має прямого впливу на процес оцінки. У цьому методологічному підході використовується виключно інформація про здатність активів генерувати доходи. Цей методологічний підхід в суті є схожим з методологією оцінки ефективності інвестицій, заснованою на концепції часової вартості грошей.

Метод дисконтування грошових потоків (DCF) побудований на концепції теперішньої вартості майбутнього Cash-flow оцінюваного підприємства в розрізі окремих періодів [65, с. 283].

Згідно з методом дисконтування грошових потоків, вартість об'єкта оцінки визначається як сумарна теперішня вартість очікуваних майбутніх чистих грошових потоків або дивідендів, які можна отримати в результаті володіння підприємством. Ця сума зменшується на величину зобов'язань підприємства та збільшується на вартість надлишкових активів.

Отже, застосовуючи ставку дисконтування до прогнозованої суми чистого грошового потоку за окремі періоди, отримуємо вартість підприємства (брутто). Різниця між цією вартістю та сумою позичкового капіталу відповідає чистій вартості підприємства (нетто). Ринкова вартість власного капіталу визначається ринковою ціною корпоративних прав

оцінюваного підприємства, тобто ціною, за яку його можна продати.

Для здійснення розрахунків цим методом нам слід визначитися з чотирма базовими величинами [60, с. 93]:

1. Часовий горизонт, на який поширюватимуться розрахунки.
2. Обсяг очікуваного Cash-flow у розрізі окремих прогнозних періодів.
3. Ставка дисконтування, яку слід використовувати для приведення майбутніх грошових потоків до теперішньої вартості.
4. Залишкова вартість підприємства.

Поточна вартість періодичного потоку прибутків визначається за формулою [21, с. 29]:

$$PV = \frac{R_1}{(1+i)} + \frac{R_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{R_n}{(1+i)^n} + V_n, \quad (1.3)$$

де R_n – потік прибутків протягом n-го періоду ($n = 1, 2, 3, \dots, n$);

i – ставка дисконту;

Поточна вартість грошової одиниці визначається з таблиць функції грошей у часі, виходячи з оберненого значення ставки дисконтування.

Очікуваний термін діяльності підприємства варто розділити на два періоди: прогнозний і постпрогнозний. На прогнозний період складається прогноз грошових потоків. Прогноз складається як правило на 3-5 років.

Ставка дисконту характеризує норму прибутку, за якою майбутні грошові надходження приводяться до теперішньої вартості на момент оцінки. Вона враховує премію за ризик інвестування коштів в оцінюване підприємство: чим більшим є ризик, тим ставка дисконтування буде вищою. Ставку дисконтування для цілей оцінки вартості підприємства рекомендується розраховувати на основі використання моделі середньозваженої вартості капіталу (WACC).

Рядом методик пропонується також розрахунок ставки дисконту як суми двох її основних компонентів [7, с. 100]:

- процентної ставки з мінімальним ризиком;
- кумулятивної надбавки за ризик, яка включає різні надбавки за

ризик вкладень у конкретне підприємство.

Слід звернути увагу на необхідність узгодження розрахунку ставки дисконтування з типом очікуваних вигід, які приводяться до теперішньої вартості.

Метод капіталізації доходів широко використовується для перевірки достовірності оцінки, проведеної за методом дисконтування грошових потоків (DCF). Цей метод включає перетворення доходів на вартість, де рівень доходів підприємства поділяється на ставку капіталізації для визначення його вартості. Цей підхід є доцільним для оцінки вартості підприємств зі стабільними доходами чи незмінними темпами їхньої зміни, як це є у випадку досліджуваного підприємства [25, с. 14].

У контексті капіталізації доходів під поняттям «доходи» розуміють грошові доходи, які можуть отримати власники, що планують інвестувати кошти в підприємство. Залежно від цілей оцінки за доходи для розрахунків можуть братися такі показники: прибуток до оподаткування, чистий прибуток або FCF.

Ставка капіталізації представляє собою дільник, зазвичай виражений у відсотках, який використовується для перетворення доходу в вартість. У більшості випадків ставка капіталізації визначається так само, як і ставка дисконтування. Проте для цілей капіталізації зазвичай використовується частина ставки дисконтування, яка відноситься до вартості повернутого власного капіталу. Це є очікуваною інвесторами ставкою доходності за вкладення в корпоративні права підприємства. Таким чином, для одного й того ж підприємства можуть бути використані різні ставки капіталізації та дисконтування [34, с. 23].

Аналогічно до DCF методом капіталізації доходів передбачено використання бруто- та нетто-підходів. За нетто-підходу вартість підприємства визначається як відношення чистого прибутку до ставки капіталізації. За бруто-підходу вартість підприємства встановлюється як різниця частки від ділення прибутку до сплати процентів на середньозважену

вартість капіталу та суми позичкового капіталу.

Розрахуємо вартість підприємства ($ВП_K$) з використанням методу капіталізації (брутто підхід) [34, с. 24]:

$$ВП_K = \frac{Д}{WACC} - ПК, \quad (1.4)$$

де $Д$ – очікувані доходи підприємства, які підлягають капіталізації;

$WACC$ – середньозважена вартість капіталу, коефіцієнт;

$ПК$ – сума позикового капіталу.

Вартість підприємства за методом капіталізації не відповідає величині його власного капіталу, а саме є нижчою від вартості власного капіталу.

За використання методу DCF прогнозне зростання вартості знаходить свій вираз у зростанні майбутніх грошових потоків. На відміну від цього в методі капіталізації доходів очікуване зростання доходів відображається в поправці до ставки капіталізації.

Нами запропонована методика грошової оцінки річного ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, що включає оцінку його наступних елементів:

$$РП = ОР + А + ОбФ + ОП, \quad (1.5)$$

де $РП$ – сума річного ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, грн.;

$ОР$ – орендна плата за земельні частки (паї), грн.;

$ОбФ$ – оборотні виробничі фонди, грн.;

$ОП$ – витрати на оплату праці, грн.

Г. Н. Степанова вважає, що процес використання ресурсного потенціалу характеризують такі параметри як продуктивність і ефективність. На думку автора, продуктивність забезпечує оцінку використання кожної групи ресурсів конкретним показником, а ефективність допомагає оцінити рівень його системного використання, що відображено в табл. 1.2.

Основні показники економічної ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства включають: виробництво валової продукції і валового доходу відносно витрат виробництва; затрати праці на

виробництво 1 ц продукції; собівартість 1 ц продукції; одержаний прибуток на 1 га і 1 ц продукції та рівень рентабельності.

Таблиця 1.2

**Оцінка використання ресурсного потенціалу з точки зору
продуктивності і ефективності**

Вид ресурсів	Продуктивність	Ефективність
Будівлі та споруди	Коефіцієнт використання	Аналіз на відповідність природних ресурсів і характеру виконання робіт
Машини та обладнання	Коефіцієнт використання, інтенсивність потоку	–
Фінансові	Прибутковість використання власних оборотних коштів	Структура капіталу
Матеріали	Обсяг виробництва (вихід продукції)	Відповідність матеріалу технологічним стандартам і стандартам якості
Продукції	Попит на ринку	Відповідність товару потребам ринку
Маркетинг і розподілі	Обсяг продажів, частка ринку	Вибір каналів розподілу та методів просування товару
Людські ресурси	Продуктивність праці, порівняльний розмір підрозділів	Відповідність посади, дублювання зусиль
Нематеріальні активи	–	Гудвіл, імідж, ринкова інформація, «ноу-хау»

Джерело: побудовано автором за [50]

Групи показників, рекомендовані для оцінки кінцевих результатів використання потенціалу життєвого циклу підприємства і властиві певному етапу його існування (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Оцінка використання потенціалу життєвого циклу підприємства

Етапи життєвого циклу	Група показників			
	Платоспроможності і ліквідності	Фінансової стійкості	Рентабельності та ділової активності	Ринкової активності
Зародження	+	+	-	-
Зростання	-	-	+	+
Зрілість	-	-	+	+
Спад	+	+	+	-

Джерело: узагальнено автором

Знак «+» означає, що окремому етапу життєвого циклу підприємства відповідає дана група оціночних показників.

Оскільки потенціал включає в себе кілька факторів виробництва, які в результаті поєднання забезпечують одержання синергічного ефекту у вигляді виробленої продукції, то доцільно розглядати часткові та комплексні показники економічної ефективності використання потенціалу.

Часткові показники характеризують економічну ефективність використання окремих структурних складових ресурсно-фінансового потенціалу сільськогосподарського підприємства (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Основні часткові показники ефективності використання ресурсно-фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств

Джерело: узагальнено автором за [3; 20; 22; 59]

До комплексних показників оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства належать:

- ресурсовіддача і ресурсоємність;
- сума валової, товарної продукції або чистого прибутку у розрахунку на 100 грн. ресурсного потенціалу;

- критерій ефективності виробництва;
- коефіцієнт організації виробництва;
- рівень рентабельності виробничих витрат;
- рентабельність господарської діяльності;
- рентабельність використання капіталу.

Одним із показників ефективності використання економічного потенціалу є ресурсовіддача та ресурсоємність, що є важливими складовими досягнення ефекту у виробництві. Ресурсовіддачу і ресурсоємність розуміють як спроможність сукупних виробничих ресурсів створювати продукт протягом певного періоду. Чим менші витрати праці та капіталу припадає на одиницю продукту, тим менша ресурсоємність і вища ресурсовіддача, а, отже і ефективність виробництва.

Ресурсоємність і ресурсовіддача є економічними категоріями суспільного виробництва. Ресурсоємність і ресурсовіддача показують синтез відношення функціонуючих виробничих ресурсів з отриманим результатом й характеризує рівень використання сукупних ресурсів. У цих відношеннях відображені всі економічні, політичні та соціальні процеси.

Ресурсоємність показує, ціною яких зусиль досягається один і той самий результат у різних природно-економічних умовах виробництва, ресурсовіддача відображає продуктивну силу використаних ресурсів у тих самих умовах і обчислюється за формулою [59, с. 48]:

$$PB = \frac{BP}{RP}, \quad (1.6)$$

де PB – ресурсовіддача, грн.;

BP – валова продукція у постійних цінах 2010 р., грн.;

RP – сума ресурсного потенціалу підприємства, грн.

Застосування показника ресурсовіддачі дозволяє здійснювати індивідуальний підхід при прогнозуванні обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, враховуючи виробничі можливості підприємств. У підприємств з високою ресурсовіддачею для виробництва одиниці продукції потрібно менше капіталовкладень та інших ресурсів,

порівняно з підприємствами, де ресурсовіддача низька. Отже, показник ресурсоемності корисний при аналізі досягнутих результатів виробництва та виявленні внутрішньогосподарських резервів. З іншого боку, показник ресурсовіддачі використовується в плануванні та прогнозуванні обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Рентабельність – це відносний показник ефективності діяльності підприємства, який розраховується як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовуються у розрахунках.

Рівень рентабельності виробничих витрат визначається за формулою:

$$P_{\text{ВВ}} = \frac{\text{Пр}_{\text{в}}}{C_{\text{р.пр}}} \cdot 100 \%, \quad (1.7)$$

де $P_{\text{ВВ}}$ – рівень рентабельності виробничих витрат, %;

$\text{Пр}_{\text{в}}$ – валовий прибуток, грн.;

$C_{\text{р.пр}}$ – собівартість реалізованої продукції, грн.

Рівень рентабельності господарської діяльності підприємства визначається як:

$$P_{\text{ГД}}^{\text{ч}} = \frac{\text{Пр}_{\text{ч}}}{V_{\text{ГД}}} \cdot 100 \%, \quad (1.8)$$

де $P_{\text{ГД}}^{\text{ч}}$ – чиста рентабельність господарської діяльності, %;

$\text{Пр}_{\text{ч}}$ – чистий прибуток, грн.;

$V_{\text{ГД}}$ – витрати від господарської діяльності, грн.

Рентабельність активів за чистим прибутком визначає, яка сума чистого прибутку припадає на одну гривню, інвестовану в активи підприємства:

$$P_{\text{А}} = \frac{\text{Пр}_{\text{ч}}}{\text{АБ}} \cdot 100 \%, \quad (1.9)$$

де $P_{\text{А}}$ – рентабельність активів підприємства за чистим прибутком, %;

АБ – середньорічна вартість активів підприємства, грн.

Розглянута система показників дозволяє комплексно оцінити економічну ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства.

Висновки до розділу 1.

Аналіз літературних джерел свідчить про певну дискусійність категорії «потенціал підприємства». Потенціал сільськогосподарського підприємства визначається наявністю, складом, якістю виробничо-фінансових ресурсів, які у поєднанні з природно-біологічними процесами сільського господарства забезпечують отримання максимального обсягу виробництва продукції чи економічного ефекту.

Потенціал сільськогосподарських підприємств включає наступні компоненти: фінансова складова, матеріальна складова, трудова складова, природно-біологічна складова, а також інформаційний та інноваційний потенціал.

Потенціал підприємства доцільно оцінювати за методом балансової вартості чистих активів, методом дисконтування грошового потоку, методом капіталізації, а також грошової оцінки елементів потенціалу.

В результаті вивчення літератури запропонована порівняльна характеристика методів оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. Оскільки ресурсний потенціал включає в себе кілька факторів виробництва, які в результаті поєднання забезпечують одержання синергічного ефекту у вигляді виробленої продукції, то доцільно розглядати часткові та комплексні показники економічної ефективності використання ресурсного потенціалу.

РОЗДІЛ 2

ДОСЯГНУТИЙ РІВЕНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Оцінка потенціалу підприємства

Карлівський район розташований у південно-східній частині Полтавської області. Межує з Чутівським, Машівським районами Полтавської області; Красноградським, Зачепилівським районами Харківської області. Районний центр – м. Карлівка. В районі – 37 населених пунктів. 1 міська рада, 1 районна та 12 сільських рад.

Товариство з обмеженою відповідальністю має два відділки розташовані у селищі Ланна Карлівського району Полтавської області та селі Новоселівка Зачепилівського району Харківської області.

Відстань від підприємства до районного центра м. Карлівки – 14 км, до обласного центру м. Полтава – 78 км. Підприємство має вигідне розташування і хороші шляхи зв'язку. Дороги мають тверде покриття і знаходяться у хорошому стані.

Товариство складається з однієї основної галузі – рослинництва. Провідне місце у валовій продукції досліджуваного підприємства займає продукція зернового господарства 54,2 %, на продукцію технічних культур припадає 45,8 % (додаток А).

У структурі валової продукції у поточних цінах у середньому за 2018 – 2022 рр. перше місце займає кукурудза на зерно (37,7 %), друге – соняшник (26,9 %), третє – цукрові буряки (18,1 %), четверте – пшениця озима (13,5 %), п'яте – ячмінь озимий (2,6 %).

Отже, товариство має зерново-технічний виробничий напрям. Коефіцієнт спеціалізації становить 0,294, що свідчить про середній рівень спеціалізації.

Для оцінки розміру та структури потенціалу підприємства доцільно більш детально розглянути матеріально-суб'єктні складові, зокрема, земельні ресурси, персонал та витрати на нього, капітал і джерела його формування.

Земельні ресурси в сільському господарстві створюють не лише просторовий базис для здійснення сільськогосподарської діяльності, а і виступають предметом та засобом праці. У товаристві у 2022 р. у селищі Ланна знаходиться 3598 га ріллі, у селі Новоселівка сконцентровано 1174 га земельних ресурсів (додаток Б).

За 2018 – 2022 рр. площа сільськогосподарських угідь товариства збільшилася на 765 га (19,1 %) і становить 4772 га, у тому числі рілля – 4772 га. Рівень розораності не змінився і знаходився на досить високому рівні – 100 %. У той же час навантаження ріллі на одного працівника зменшилося на 4,5 % і становить 21,5 га.

У структурі посівної площі за аналізований період відбулися суттєві зміни. Зокрема, питома вага посівів озимої пшениці зменшилася на 7,9 в.п. до 19,3 %, соняшнику – на 8,3 в.п. і становить 22,4 %. У звітному році припинено вирощування цукрового буряку у зв'язку з військовою агресією, а вирощування сої припинено з 2020 р. Відповідно, питома вага інших сільськогосподарських культур збільшилася: кукурудзи на зерно – на 35,8 в.п. до 53,3 %, ячменю озимого – на 3,2 в.п. до 3,5 %, жита – на 1,3 в.п. до 1,4 %.

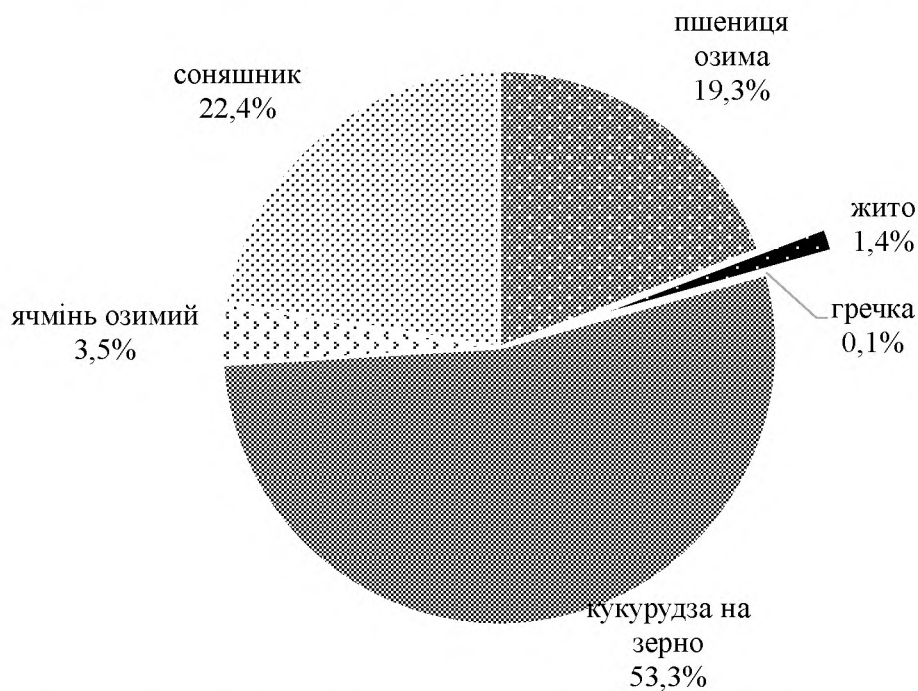

Рис. 2.1. Структура посівної площі сільськогосподарських культур у товариства у 2022 р., %

Джерело: побудовано автором

Проведений аналіз структури посівних площ у 2022 р. свідчить про її нераціональність, оскільки питома вага інтенсивних культур перевищує 50 % і знаходиться на рівні 75,7 %, що свідчить про порушення сівозмін та негативно впливає на родючість ґрунтів (рис. 2.1). Не у всіх роках присутнє вирощування таких культур, як жито, гречка, горох, соя.

Таблиця 2.1

Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів у товаристві, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Припадає на 100 га сільськогосподарських угідь: основного та оборотного капіталу, тис. грн.	5508,1	7762,7	8070,9	9013,2	10323,3	187,4
виробничих витрат, тис. грн.	1870,9	2188,3	2092,8	224,3	2181,4	116,6
тракторів (на 10000 га ріллі), од.	204	210	217	227	228	111,8
Розораність площі сільськогосподарських угідь, %	100	100	100	100	100	x
Питома вага інтенсивних культур, %	64,0	80,8	80,4	78,4	75,8	x
Внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг:						
у т. ч. азотні	178	143	521	50	77	43,2
комплексні	151	206	198	94	103	68,1

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.1 можна зазначити, що інтенсивність використання земельних ресурсів у досліджуваному підприємстві є досить високою і має тенденцію до зростання. Так, за досліджуваний період розораність сільськогосподарських угідь у товариства залишається на рівні 100 %, що свідчить про високий рівень освоєності земель підприємства. Негативно впливає на екологічність використання ґрунтів значна питома вага просапних культур – 75,8 %, що значно підвищує інтенсивність використання земельних ресурсів.

У 2022 р. порівняно з 2018 р. вартість виробничих засобів на 100 га

сільськогосподарських угідь збільшилася на 87,4 % до 10323,3 тис. гр а сума виробничих витрат збільшилася на 16,6 % до 21,81 тис. грн/га.

Внесення мінеральних добрив при вирощуванні сільськогосподарських культур змінило свою структуру на користь комплексних добрив, однак внесення і азотних, і комплексних добрив з 2020 р. різко зменшилося у зв'язку з порушенням ланцюгів постачання та різким збільшенням їх вартості. Зокрема, внесення комплексних добрив зменшилося на 31,9 % до 103 кг/га, а внесення азотних добрив – на 56,8 % до 77 кг/га.

Середньооблікова чисельність штатних працівників товариства збільшилася на 38 осіб (17,3 %) і дорівнює 258 осіб, відповідно чисельність працівників, зайнятих у галузі рослинництва збільшилася на 44 особи (24,7 %). У підприємстві спостерігається високий оборот робочої сили, що негативно впливає на рівень мотивації та продуктивність праці (додаток В).

У товариства Карлівського району протягом досліджуваного періоду персонал використовувався не з повною віддачею. Так, у 2022 р. кількість днів відпрацьованих одним середньообліковим працівником за рік становила 246 днів, що на 1,6 днів (0,7 %) менше порівняно з 2018 р. Відповідно коефіцієнт використання річного фонду робочого часу зменшився на 0,1 % до 98,7 %. При цьому середня фактична тривалість дня залишилася незмінною і дорівнює 7,9 год., а коефіцієнт використання робочого дня – 98,75 % (Додаток Д).

У зв'язку зі зменшенням кількості відпрацьованих днів, загальний коефіцієнт використання робочого часу зменшився на 0,1 в.п. і знаходився на рівні 97,5 %, що свідчить про резерви зростання продуктивності в майбутньому.

Основними причинами втрат робочого часу є: недоліки в організації виробництва (збої, аварії тощо); нерегулярне постачання сировини і матеріалів; недоліки в організації праці і зарплати; низька трудова дисципліна (запізнення, простої).

За досліджуваний період витрати на оплату праці у досліджуваному підприємстві збільшилися на 71,1 % і становлять 40511 тис. грн. або 20,1 % у

структурі операційних витрат, що на 6,6 в.п. перевищує рівень базисного року (табл. 2.2). При цьому витрати на оплату праці в галузі рослинництва товариства зменшилися на 40,7 %, а порівняно з 2021 р. вдвічі. Відповідно частка витрат на оплату праці у витратах галузі рослинництва не перевищує 4,3 %. Низька частка витрат на оплату праці у структурі витрат негативно впливає на мотивацію персоналу та продуктивність праці у рослинництві.

Таблиця 2.2

Динаміка витрат на оплату праці та рівень заробітної плати у товаристві, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р. / Абсолютне відхилення, (+, -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Витрати на оплату праці, тис. грн.	23671	11611	17904	23671	40511	171,1
Питома вага у структурі операційних витрат, %	13,4	6,0	10,2	11,7	20,1	6,6
Витрати на оплату праці в галузі рослинництва, тис. грн.	8732,6	10169,3	12454,8	10102,4	5175	59,3
Питома вага у структурі виробничих витрат, %	10,6	9,6	11,0	10,4	4,3	-6,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного середньооблікового працівника, грн.	8966,29	4837,92	6431,03	9090,25	13084,95	145,9
Річний індекс інфляції, коефіцієнт	1,098	1,041	1,05	1,11	1,266	0,168
Середньомісячна реальна заробітна плата одного середньооблікового працівника, грн.	8166,02	4647,37	6124,79	8189,41	10335,66	126,6

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Розрахунок номінальної та реальної заробітної плати свідчить про те, що номінальна оплата праці зростає вищими темпами порівняно з реальною. Так, номінальна середньомісячна заробітна плата одного середньооблікового працівника у 2022 р. порівняно з 2018 р. збільшилася на 45,9 % і дорівнює 13085 грн., а реальна заробітна плата збільшилася на 26,6 % до

10344 грн./міс. Слід відмітити, що оплата праці у сільськогосподарському виробництві вдвічі нижче за середній рівень оплати праці по підприємству.

Предмети і засоби праці є складовими ресурсного потенціалу підприємства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка та структура капіталу товариства, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Капітал	230790,5	269119	287079	320858	383581,5	152791	66,2
Необоротні активи	133357,5	139158	138188	156709	171796,5	38439	28,8
з них: основні засоби	82453	134057	131848,5	150699	171699	89246	108,2
незавершені капітальні інвестиції	50705,5	4954	6244	5960	82,5	-50623	-99,8
Оборотні активи	97433	129961	148891	164149	211785	114352	117,4
Структура капіталу, %:							
Необоротні активи	<u>57,8</u> 100	<u>51,7</u> 100	<u>48,1</u> 100	<u>48,8</u> 100	<u>44,8</u> 100	-13,0	x
у т. ч. основні засоби	61,8	96,3	95,4	96,2	99,9	38,1	x
незавершені капітальні інвестиції	38,0	3,6	4,5	3,8	0,0	-38,0	x
Оборотні активи	42,2	48,3	51,9	51,2	55,2	13,0	x

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Капітал товариства за 2018 – 2022 рр. збільшився на 66,2 % і становить 383581,5 тис. грн., що позитивно впливає на збільшення розміру ресурсного потенціалу досліджуваного підприємства. У структурі капіталу підприємства відбулися суттєві зміни протягом досліджуваного періоду. Зокрема, у 2018 р. у структурі капіталу на частку оборотних активів припадає 42,2 %, відповідно необоротні активи – 57,8 %. Починаючи з 2020 р. частка оборотних активів переважала необоротні активи.

Необоротні активи підприємства у 2019 – 2022 рр. представлені, насамперед, основними засобами, а 2018 р. суттєвою була питома вага незавершених капітальних інвестицій. Залишкова вартість основних засобів зросла у 2,1 рази і становить 171699 тис. грн. Темп приросту основних засобів більший від темпу приросту майна в цілому, що обумовило збільшення питомої ваги основного капіталу у майні на з 35,7 % до 44,8 % у 2022 р.

За досліджуваний період первісна вартість основних засобів у товариства зросла у 2,3 рази і становить 280841 тис. грн, а залишкова вартість зросла у 2,1 рази до 171699 тис. грн. (додаток Е). Найвищі ланцюгові темпи приросту основних засобів спостерігається у 2018 р. – 96,1 % по первісній вартості, 142 % по залишковій вартості, потім спостерігається сповільнення зростання, у 2020 р. спостерігається навіть зменшення реальної вартості основних засобів порівняно з 2019 р.

У зв'язку зі зростанням вартості основного капіталу фондозабезпеченість збільшилася на 15,4 тис. грн або 74,9 % і дорівнює 35,98 тис. грн/га, фондоозброєність збільшилася на 67,0 % до 773,42 тис. грн/особу, що свідчить про механізацію праці.

У 2022 р. порівняно з 2018 р. забезпеченість основних засобів оборотними збільшилася на 4,4 % і знаходиться на середньому рівні – 1,23 грн, що позитивно впливає на використання потенціалу основних засобів.

Оскільки залишкова вартість основних засобів зростала нижчими темпами порівняно з первісною вартістю, коефіцієнт придатності за аналізований період зменшився на 5,7 в.п. і знаходиться на задовільному рівні – 61,1 %.

За 2018 – 2022 рр. сума оборотного капіталу товариства зросли у 2,2 рази, що відбулося за рахунок саме розширення фондів обігу і становить 211785 тис. грн. (додаток Ж). Відповідно у структурі оборотного капіталу відбулися зміни на користь збільшення фондів обігу. Так, у 2018 р. частка оборотних виробничих фондів склала 20,8 %, а у 2022 р. зменшилася на

10,2 в.п. до 10,6 %. Зменшення частки оборотних виробничих фондів та збільшення фондів обігу негативно впливає на ефективність використання оборотного капіталу, оскільки грошові кошти відволікаються у сферу обігу, а не беруть участь у процесі виробництва.

У структурі фондів обігу досліджуваного підприємства найбільшу питому вагу займає готова продукція (61,6 %) та поточна дебіторська заборгованість (27,5 %). Зростання залишків готової продукції і товарів у 2,4 рази свідчить про накопичення проблем у маркетинговій діяльності підприємства. Частки поточної дебіторської заборгованості у структурі оборотного капіталу підприємства збільшилися на 1,9 в.п. і знаходилися на рівні 24,6 %. Підприємство має високий рівень забезпеченості високоліквідними оборотними активами. Питома вага залишку грошових коштів у 2022 р. становила 3,1 %.

У товариства постійно розширюються джерела фінансування господарської діяльності. Основним джерелом фінансування лишається власний капітал, частка якого за досліджуваний період збільшилася на 4,6 в.п. до 92,5 % (додаток 3). При цьому зареєстрований (пайовий) капітал залишався незмінним – 14 тис. грн., власний капітал формується за рахунок рефінансування нерозподіленого прибутку.

За 2018 – 2022 рр. питома вага зобов'язань підприємства зменшилися з 12,1 % до 7,5 % капіталу підприємства. Зобов'язання і забезпечення у 2021 – 2022 рр. представлені лише поточними зобов'язання, тобто досліджуване підприємство практично не використовує довгострокове кредитування. При цьому питома вага кредиторської заборгованості зменшилася до 0,8 %.

Сума зобов'язань за аналізований період збільшилися лише на 2,9 % і дорівнює 28714 тис. грн. Сума поточних зобов'язань збільшилася на 46,9 %, а їх питома вага у структурі капіталу зменшилася з 8,5 % у 2018 р. до 7,5 % у 2019 р.

Визначимо вартість підприємства за методом балансової вартості чистих активів (табл. 2.4).

Оцінка потенціалу товариства за методом балансової вартості чистих активів, 2018 – 2022 рр., тис. грн.

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Активи	230790,5	269119	287079	320858	383581,5	166,2
Знос	40823,5	56815	73732,5	91378	109142	267,4
Поточні зобов'язання	19550,5	38585	34036,5	16369,5	28714	146,9
Довгострокові зобов'язання	8361,5	2184	984,5	0	0	0,0
Зобов'язання	27912	40769	35021	16369,5	28714	102,9
Вартість підприємства	162055	171535	178325,5	213110,5	245725,5	151,6

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.4, за методом балансової вартості чистих активів сума потенціалу товариства за досліджуваний період збільшилася на 51,9 % і становить 245725,5 тис. грн. у 2022 р.

Метод дисконтування грошових потоків, відомий як метод непрямой капіталізації, який використовується в тих випадках, коли прогнозовані грошові потоки від використання оцінюваного об'єкта є нерівними за обсягом, непостійними протягом певного прогнозованого періоду або обмеженими у часі. Прогнозовані грошові потоки, включаючи розмір реверсії, підлягають дисконтуванню за допомогою дисконтної ставки для визначення їх поточної вартості (табл. 2.5).

Ставка дисконтування включає три компоненти: безризикову ставку, темп інфляції та премію за ризик. За аналізований період ставка дисконтування коливалася, що переважно обумовлено змінами темпів інфляції. Зокрема, ставка дисконтування у 2022 р. порівняно з 2018 р. збільшилася на 18,4 в.п. і становить 32,4 % у зв'язку зі зростанням інфляції до рівня 26,6 %, відповідно коефіцієнт дисконтування знаходився на рівні 0,755. За досліджуваний період теперішня вартість грошового потоку товариства становить 156554,7 тис. грн, тобто є меншим за рівень оцінки потенціалу за методом чистих активів, оскільки відображає реальну вартість підприємства, а не номінальну і базується на позитивних грошових потоках підприємства, а не активах.

Таблиця 2.5

**Оцінка ресурсно-фінансового потенціалу товариства за методом
дисконтування грошового потоку, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, (+, -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий фінансовий результат, тис. грн.	26317	24626	26848	83041	18687	-7630
Безризикова ставка (процентна ставка за депозитами в іноземній валюті), %	2,2	2,0	1,5	1,0	1,4	-0,8
Темп інфляції, %	9,8	4,1	5,0	10,0	26,6	16,8
Премія за ризик, %	2	2,5	3,5	3,9	4,4	2,4
Ставка дисконтування, %	14	8,6	10	14,9	32,4	18,4
Коефіцієнт дисконтування	0,8772	0,9208	0,9091	0,8703	0,7553	-0,122
Теперішня вартість грошових потоків, тис. грн.	23085,1	22675,9	24407,3	72272,4	14114,0	-8971,0
Сумарна теперішня вартість грошових потоків, тис. грн.	156554,7					x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства та [41; 58]

Аналогічно до дисконтування грошових потоків методом капіталізації передбачено використання бруто- та нетто-підходів. За бруто-підходу вартість підприємства встановлюється як різниця частки від ділення прибутку до сплати процентів на середньозважену вартість капіталу та суми позичкового капіталу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Оцінка ресурсно-фінансового потенціалу товариства за методом
капіталізації, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, (+, -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Власний капітал, тис. грн.	202878,5	228350	252058	304488,5	354867,5	151989
Позиковий капітал, тис. грн.	27912	40769	35021	16369,5	28714	802
Вартість позикових коштів, %	3,3	4,5	4,2	1,1	1,0	-2,3
Вартість власного капіталу, %	13,0	10,8	10,7	27,3	5,3	-7,7
Середньозважена вартість капіталу, %	11,8	9,8	9,9	25,9	4,9	-6,9
Чистий прибуток, тис. грн.	26317	24626	26848	83041	18687	-7630
Вартість підприємства (бруто-підхід), тис. грн.	195148,5	209611,6	237165,2	303763,7	349185,0	154036,5

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз даних табл. 2.6 показує, що за досліджуваний період вартість ресурсно-фінансового потенціалу товариства збільшилася на 154036,5 тис. грн або 78,9 % і становить 349185 тис. грн.

Також для оцінки потенціалу можна використати витратний метод. Оскільки земельні ресурси сільськогосподарського підприємства не є власністю безпосередньо підприємства, то їх оцінку можна провести за вартістю прав на користування земельними ділянками, тобто орендною платою (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Оцінка суми річного ресурсного потенціалу товариства, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Орендна плата за земельні частки, тис. грн.	8622,9	9114,1	9400,4	8407,9	11321,6
Амортизація, тис. грн.	15871	16625	17595	18248	20169
Оборотні виробничі фонди, тис. грн.	20309,5	19866	22606,5	23292	22509,5
Витрати на оплату праці, тис. грн.	23671	24301	30273	36736	40511
Сума ресурсного потенціалу, тис. грн.	68474,4	69906,1	79874,9	86683,9	94511,1
Ресурсний потенціал в розрахунку на 1 га угідь, тис. грн.	17,09	16,91	18,19	19,23	19,81
Структура потенціалу, %:					
земельний потенціал	12,6	13,0	11,8	9,7	12,0
основні засоби	23,2	23,8	22,0	21,1	21,3
оборотний капітал	29,7	28,4	28,3	26,9	23,8
трудоий потенціал	34,6	34,8	37,9	42,4	42,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Сума річного ресурсного потенціалу товариства за витратним методом протягом досліджуваного періоду мала тенденцію до зростання. Так, у 2022 р. порівняно з 2018 р. ресурсний потенціал збільшився на 18,0 % і складав 94511,1 тис. грн. При цьому в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь сума потенціалу збільшилася 15,9 % до 19,81 тис. грн у 2022 р.

За 2018 – 2022 рр. структура ресурсного потенціалу суттєво змінилася на користь збільшення питомої ваги трудового потенціалу за рахунок досить високих темпів зростання витрат на оплату праці у підприємстві (рис. 2.2).

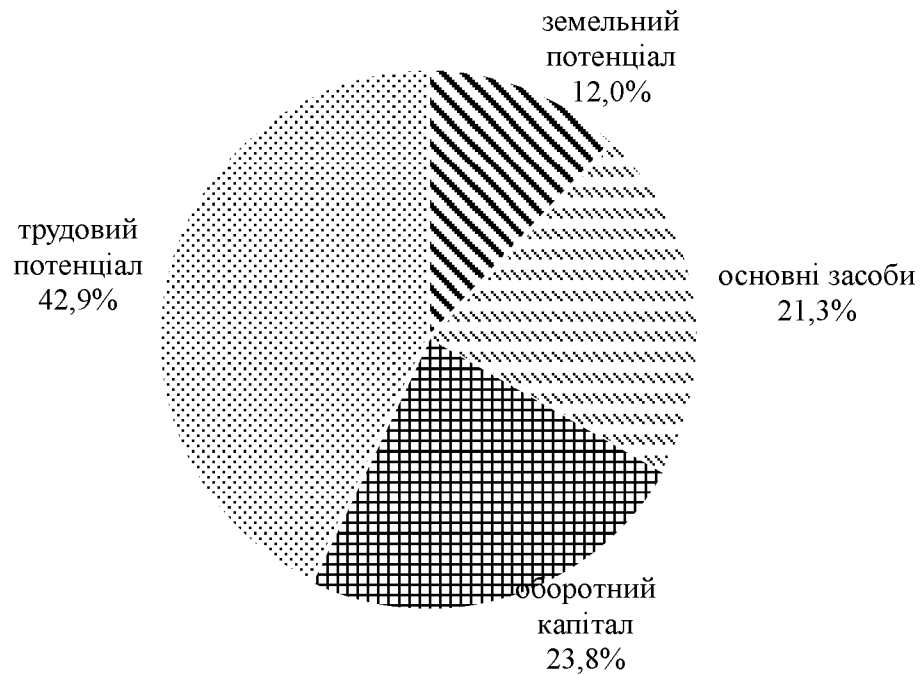

Рис. 2.2. Структура ресурсного потенціалу товариства, 2022 р., %

Джерело: побудовано автором

Зокрема, питома вага земельних ресурсів зменшилася на 0,6 в.п. і знаходилася на рівні 12,0 %, основних засобів – на 1,8 в.п. до 21,3 %, оборотного капіталу – на 5,8 в.п. до 23,8 %. При цьому частка трудового потенціалу збільшилася на 8,3 в.п. і дорівнює 42,9 %, що свідчить про ключову роль персоналу підприємства.

Таким чином, потенціал товариства поступово розширюється, найбільші темпи зростання характерні для 2021 – 2022 рр., що обумовлено здорожчанням всіх видів ресурсів підприємства.

2.2. Діагностика ефективності використання потенціалу підприємства

Результатом поєднання елементів ресурсно-фінансового потенціалу є виробництво продукції, що у вартісному виразі представляє собою валову продукцію. Для здійснення порівняльного аналізу визначають валову продукцію у постійних цінах 2016 року.

Валова продукція (у постійних цінах 2016 р.) за аналізований період збільшилася на 12,6 % і дорівнює 107925,4 тис. грн, що свідчить про збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва (додаток И). Це відбулося за рахунок збільшення виробництва кукурудзи на зерно у 3,1 рази, ячменю озимого – у 20,7 рази та жита – у 9,6 рази, тоді як обсяги виробництва озимої пшениці зменшилися на 1,8 %, насіння соняшнику – на 6,0 %, при цьому цукрові буряки у звітному році не вирощувалися, що суттєво скоротило частку технічних культур у структурі валової продукції.

За досліджуваний період структура валової продукції суттєво змінилася на користь збільшення частки зернових культур за рахунок технічних культур. Зокрема, питома вага зернових культур збільшилася на 36,1 в.п. до 70,1 % у 2022 р. Збільшенню частки зернових сприяло збільшення питомої ваги виробництва кукурудзи на зерно – на 35,4 в.п. та ячменю озимого – на 1,9 в.п. У той же час питома вага валової продукції озимої пшениці зменшилася на 1,7 в.п. до 12,0 %, а насіння соняшнику – на 5,9 в.п. до 29,9 %. Тобто, незважаючи на деяке зменшення виробництва насіння соняшнику, частка даної культури становить третину виробництва продукції рослинництва у підприємстві.

Ланцюгові індекси зміни валової продукції у товаристві характеризуються різними тенденціями (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Індекси зміни валової продукції у товаристві, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Валова продукція (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн.	95863,5	106763,8	91543,0	93422,1	107925,4
Ланцюгові індекси приросту, %	22,0	11,4	-14,3	2,1	15,5
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн.	124735,6	129084,9	121069,6	207460,7	197533,3
Ланцюгові індекси приросту, %	36,3	3,5	-6,2	71,4	-4,8

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Виробництво продукції у постійних цінах характеризується досить суттєвим приростом у 2018 р. (22,0 %) та 2022 р. (15,5 %). Однак у 2020 р.

порівняно з 2019 р. наявне зменшення виробництва у розмірі 14,3 %, що пояснюється пандемією та порушенням ланцюгів постачання матеріалів та продукції.

Валова продукція у поточних цінах демонструє приріст у 2018 р. (36,3 %) та 2021 р. (71,4 %), що обумовлено в невеликій мірі збільшенням обсягів виробництва на 2,1 % та визначальним чинником – зростання поточної ціни реалізації. Слід відмітити, що у 2020 р. порівняно з 2019 р. валова продукція у поточних цінах також демонструє спад, однак не такий значний як за показником постійних цін – 6,2 %, а також у 2022 р. порівняно з 2021 р. показник зменшився на 4,8 % за рахунок зниження поточних цін у зв'язку з повномасштабним вторгненням.

Оскільки потенціал сільськогосподарського підприємства є комплексною категорією провести оцінку ефективності його використання можна проаналізувавши досягнутий рівень ефективності використання окремих видів ресурсів.

Дослідити ефективність використання земельних ресурсів можна за показниками урожайності сільськогосподарських культур, вартісні показники: валова, товарна продукція, прибуток у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Урожайність сільськогосподарських культур у товаристві протягом аналізованого періоду мала тенденцію до зростання, окрім кукурудзи на зерно та жита (Додаток К). При цьому слід відмітити вищі рівні урожайності культур у 2019 р., що свідчить про більш повне використання потенціалу земельних ресурсів.

Вартісні показники ефективності використання земельних ресурсів за аналізований період мали тенденцію до зменшення, яке спостерігається починаючи з 2020 р., що обумовлено об'єктивними зовнішніми змінами середовища. Так, валова продукція рослинництва досліджуваного підприємства на 100 га ріллі у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася на 5,5 % і становить 2261,6 тис. грн., товарна продукція рослинництва

зменшилася більшими темпами на 37,2 %, валового прибутку галузі рослинництва вдвічі до 835,3 тис. грн, однак порівняно з 2021 р. даний показник зменшився втричі, що впливом війни на результати діяльності підприємств.

Про підвищення ефективності використання земельних ресурсів свідчить збільшення землевіддачі на 0,34 грн. (33,0 %) і знаходиться на досить високому рівні – 1,36 грн., відповідно землемісткість зменшилася до 0,73 грн.

Одним з основних показників, що характеризує ефективність використання персоналу підприємства є продуктивність праці. Продуктивність праці у сільськогосподарському виробництві товариства у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася на 52,41 тис. грн. або 9,7 % і дорівнює 486,15 тис. грн.

Таблиця 2.9

Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції у товариства, 2018, 2022 рр.

Чинники	Зміна продуктивності праці, тис. грн.	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
Першого рівня		
Середньооблікова чисельність працівників	x	23696,59
Продуктивність праці	x	-11634,65
Всього	x	12061,94
Другого рівня		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік	-3,48	-772,6
Середня тривалість робочого дня	0	0,0
Середньогодинна продуктивність праці	-48,93	-10862,1
Всього	-52,41	-11634,7

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Провівши факторний аналіз продуктивності праці (табл. 2.9) можна зробити висновок, що за рахунок зменшення кількості днів, відпрацьованих одним працівником на 1,6 днів продуктивність праці зменшилася на 3,48 тис. грн/особу, за рахунок зменшення середньогодинної продуктивності

праці на 25,18 грн (9,1 %) річний виробіток зменшився на 48,93 тис. грн. Оскільки тривалість робочого дня не змінилася, то даний чинник не вплинув на зміну результативного показника.

Факторний аналіз валової продукції підприємства показує, що у 2022 р. порівняно з 2018 р. валова продукція збільшилася на 12061,94 тис. грн лише за рахунок збільшення чисельності працівників галузі рослинництва на 44 особи, тоді як зменшення продуктивності праці зумовило зменшення валової продукції на 11634,65 тис. грн, у тому числі за рахунок зменшення кількості днів відпрацьованих одним працівником, валова продукція зменшилася на 772,6 тис. грн., за рахунок зменшення середньогодинної продуктивності, валова продукція підприємства зменшилася на 10862,1 тис. грн.

Показники ефективності використання основних засобів товариства за досліджуваний період мали негативну тенденцію (табл. 2.10). Зокрема, фондвіддача у 2022 р. порівняно з 2018 р. зменшилася на 0,36 грн (24,0 %) і знаходиться на середньому рівні – 1,15 грн., відповідно фондомісткість зросла до 0,87 грн.

Таблиця 2.10

Динаміка показників ефективності використання основних та оборотних засобів товариства, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Фондвіддача, грн.	1,51	0,96	0,92	1,38	1,15	76,0
Фондомісткість, грн.	0,66	1,04	1,09	0,73	0,87	131,5
Одержано на 100 грн. основних засобів, тис. грн.:						
чистого доходу	199,6	97,9	153,6	155,3	93,1	46,7
чистого прибутку	31,9	18,4	20,4	55,1	10,9	34,1
Норма прибутку, %	14,6	9,3	9,5	25,5	4,5	x
Умовний термін окупності, років	4,7	7,8	7,7	2,9	15,0	320,8

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Суттєво зменшилися і показники окупності основних засобів за чистим доходом – на 53,3 % та чистим прибутком – на 65,9 %.

Умовний термін окупності основних засобів зріс у 3,2 рази до 15 років у 2022 р. Норма прибутку основних та оборотних засобів за аналізований період зменшилася на 10,1 в.п. і дорівнює 4,5 %.

Оцінити наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси дозволяє аналіз ділової активності, оскільки саме вона зумовлює платоспроможність, фінансову стійкість та стабільність діяльності підприємства (Додаток Л). Результати розрахунків свідчать про зниження рівня оборотності майже всіх видів активів підприємства. Так, тривалість одного обороту оборотних активів збільшилася на 41 до 589 днів, у тому числі тривалість обороту коштів у розрахунках – на 78 днів, тривалість обороту дебіторської заборгованості – на 468 днів до 145 днів, при цьому тривалість обороту запасів зменшилася на 20 днів і дорівнює 37 днів.

Ці зміни пояснюються випереджаючим зростанням середньорічної вартості активів порівняно із зростанням чистого доходу від реалізації продукції. А тривалість одного обороту власного капіталу збільшилася на 85 днів і знаходиться на досить високому рівні 987 днів, тоді як середній термін погашення кредиторської заборгованості збільшився на 9 днів до 45 днів.

Внаслідок збільшення тривалості одного обороту дебіторської заборгованості, тривалість операційного циклу збільшилася на 27 днів і дорівнює 182 дні. Негативним є збільшення тривалості фінансового циклу на 55 днів до 189 днів.

Фінансова стійкість відображає певний стан фінансових ресурсів, їх розподіл та використання в організації. У випадку, коли підприємство може ефективно управляти грошовими коштами, забезпечуючи безперервний процес виробництва і реалізації продукції, зменшувати витрати на розширення та модернізацію, розвивати інші сфери діяльності за рахунок збільшення прибутку і активів, при цьому зберігаючи платоспроможність і кредитоспроможність на прийнятному рівні ризику (додаток М).

Підприємство має високий рівень фінансової стійкості підприємства.

Так, фактичне значення коефіцієнта автономії показує, що у 2022 р. питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 92,5 %, що на 4,6 в.п. більше порівняно з 2018 р. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу відповідно зменшився до 7,5 % і свідчить про низький рівень фінансової залежності підприємства від кредиторів.

Коефіцієнт фінансового ризику показує, що у 2018 р. на 1 грн. власного капіталу припадає 0,14 грн. зобов'язань, а у 2022 р. – 0,08 грн.

Значення коефіцієнта поточних зобов'язань вказує на те, що у структурі зобов'язань у 2018 р. поточні зобов'язання за досліджуваний період становили 70,0 %. У 2021, 2022 рр. всі зобов'язання представлені лише поточними.

Про високий рівень забезпеченості підприємства власними оборотними коштами свідчить високий рівень забезпеченості оборотних активів власними коштами – 0,864, що значно перевищує нормативне значення, а коефіцієнт маневреності власного капіталу збільшився на 0,132 до 0,516, що незначно перевищує нормативне значення (0,5).

Коефіцієнт виробничого потенціалу за 2018 – 2022 рр. має тенденцію до зростання і знаходиться на рівні 0,506, а коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні збільшився з 0,357 до 0,448, що вказує на збільшення частки основних засобів без врахування їх зносу у майні підприємства. Негативну динаміку має коефіцієнт нагромадження амортизації, адже рівень зношеності необоротних активів підприємства збільшився з 33,1 % до 38,9 %. Таким чином, спостерігається поліпшення функціонального стану необоротних активів та зростання виробничого потенціалу досліджуваного підприємства.

Таким чином, можна відмітити, що товариства є незалежним з фінансової сторони, має достатній рівень платоспроможності, а стан активів і пасивів підприємства відповідає його господарській діяльності.

Проаналізуємо досягнутий рівень ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства за показниками ресурсовіддачі та окупності чистим доходом і прибутком (табл. 2.11).

**Показники ефективності використання ресурсного потенціалу
товариства, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Валова продукція (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн.:	95863,5	106763,8	91543,0	93422,1	107925,4	112,6
на 1 га сільськогосподарських угідь	23,92	25,83	20,84	20,73	22,62	94,5
на одного середньооблікового працівника, зайнятого у сільськогосподарському виробництві	538,6	643,2	457,7	496,9	486,2	90,3
на 1 грн. основних засобів, грн.	1,16	0,80	0,69	0,62	0,63	54,1
на 1 грн. оборотного капіталу, грн.	0,98	0,82	0,61	0,57	0,51	51,8
Ресурсовіддача, грн.	1,40	1,53	1,15	1,08	1,14	81,6
Ресурсомісткість продукції, грн.	0,71	0,65	0,87	0,93	0,88	122,6
Одержано на 100 грн ресурсного потенціалу, грн.:						
чистого доходу	240,3	187,7	253,6	270,0	169,2	70,4
чистого прибутку	38,4	35,2	33,6	95,8	19,8	51,4

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Незважаючи на загальне збільшення виробництва продукції підприємства на 12,6 %, виробництво на 1 га сільськогосподарських угідь зменшилося на 5,5 % і дорівнює 22,62 тис. грн, на одного середньооблікового працівника галузі рослинництва – на 9,7 % до 486,2 тис. грн. Окупність основних засобів та оборотного капіталу зменшилася вищими темпами: за валовою продукцією у постійних цінах вдвічі, а за показником у поточних цінах – в середньому на 25 %, що свідчить про зниження ефективності використання виробничого капіталу, оскільки їх вартість зростає вищими темпами порівняно з обсягами виробництва.

Зниження ефективності використання окремих елементів ресурсного потенціалу товариства зумовило зниження загального рівня ресурсовіддачі. Ресурсовіддача за аналізований період зменшилася на 0,26 грн. (18,4 %) і знаходиться на середньому рівні – 1,14 грн, тобто вкладення 1 грн ресурсів у виробництво забезпечує отримання продукції на суму 1,14 грн, відповідно

ресурсомісткість збільшилася до 0,88 грн. У той же час проведені розрахунки ресурсовіддачі за показником валової продукції у поточних цінах демонструє збільшення на 14,7 % до 2,09 грн. У даному випадку окупність забезпечується не за рахунок зростання обсягів виробництва, а за рахунок цінового фактору, тобто збільшення поточних середніх цін реалізації продукції.

Сума чистого доходу в розрахунку на 100 грн. річного ресурсного потенціалу зменшилася на 29,6 % і дорівнює 169,2 грн., чистого прибутку – на 48,6 % до 19,8 грн. Незважаючи на зниження показників слід відмітити, що окупність чистим доходом та чистим прибутком є достатніми і свідчить про перевищення витрат, пов'язаних з формуванням ресурсного потенціалу.

При оцінці виробництва показники рентабельності використовуються як ефективний інструмент для формулювання стратегії інвестицій та визначення цін на продукцію. Ці показники, у порівнянні з простим прибутком, більш повно відображають кінцеві результати діяльності підприємства, оскільки відображають співвідношення між доступними ресурсами та їх використанням (рис. 2.3).

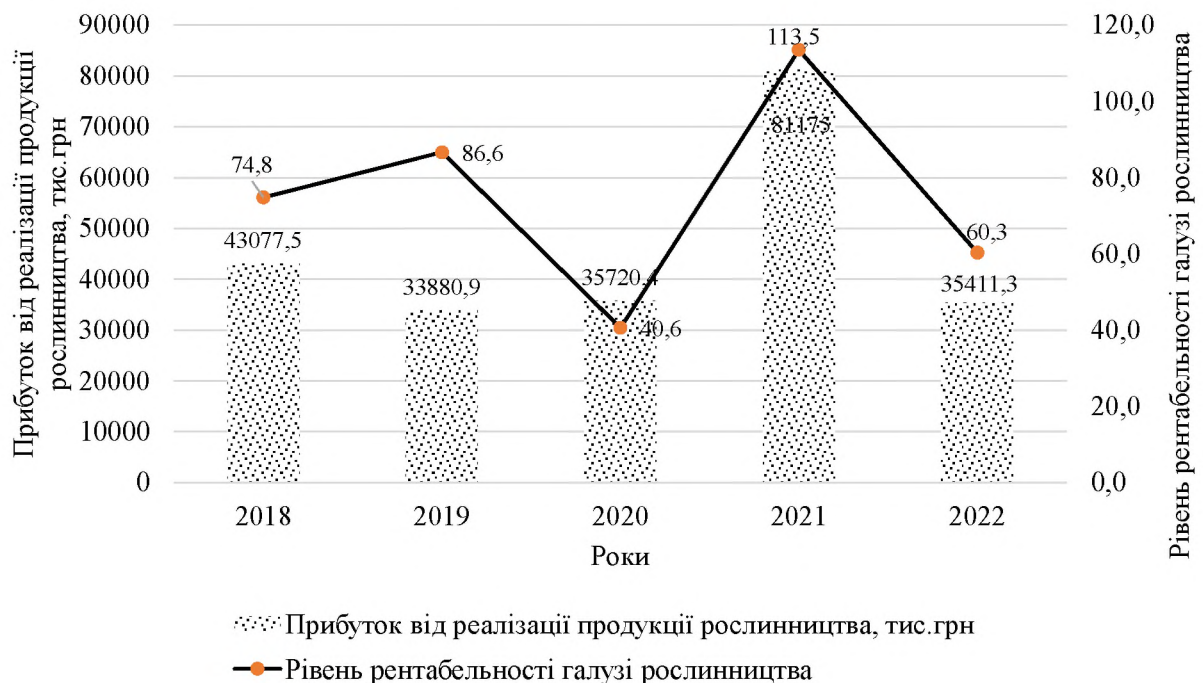

Рис. 2.3. Динаміка прибутку та рівня рентабельності галузі рослинництва у товаристві, 2018 – 2022 рр.

Джерело: побудовано автором

Протягом досліджуваного періоду прибуток від реалізації продукції рослинництва у товаристві зменшився на 7666,2 тис. грн або 17,8 % і дорівнює 35411,3 тис. грн у 2022 р. Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва у підприємстві суттєво коливався за роками, однак перевищував 40 %, що свідчить про досить високий рівень ефективності використання ресурсного та виробничого потенціалу підприємства. У 2022 р. спостерігається зниження рівня рентабельності галузі рослинництва на 14,5 в.п. до 60,3 % у звітному році, але порівняно з попереднім роком рівень прибутковості зменшився вдвічі, що обумовлено повномасштабним вторгненням та порушенням ланцюгів постачання.

Падіння рівня рентабельності обумовлено також припиненням виробництва та реалізації високорентабельних цукрових буряків, а також зниженням рівня прибутковості кукурудзи на зерно на 11,5 в.п. і знаходиться на рівні – 52,6 %, тоді як ефективність виробництва інших видів продукції рослинництва збільшилася порівняно з базовим роком (додаток Н).

Показники рентабельності є важливими для характеристики складових формування прибутку і доходів підприємства (табл. 2.12).

У товариства спостерігається зниження показників ефективності використання економічного потенціалу у 2022 р. порівняно з 2018 р., що обумовлено в першу чергу об'єктивними шокowymi змінами зовнішнього середовища, однак падіння не є суттєвим. Так, у 2022 р. на 1 грн. собівартості реалізованої продукції і 1 грн. чистого доходу було одержано відповідно 29,9 коп. і 23 коп. валового прибутку, що на 1,3 в.п. та 0,8 в.п. менше порівняно з 2018 р.

Спостерігається тенденція до зниження показників, що характеризують прибутковість операційної, звичайної та у цілому господарської діяльності підприємства. Так, якщо у 2018 р. на 1 грн витрат операційної діяльності було одержано 19,1 коп. валового прибутку, то у звітному році даний показник зменшився до 11,7 коп.

**Показники ефективності використання потенціалу
економічного потенціалу товариства, 2018 – 2022 рр., %**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2022 р. від:	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018 р.	2021 р.
Рівень рентабельності виробничих витрат	31,2	37,1	25,8	71,9	29,9	-1,3	4,1
Рівень рентабельності реалізації	23,8	27,1	20,5	41,8	23,0	-0,8	2,5
Рівень рентабельності операційної діяльності	19,1	21,4	14,2	48,2	11,7	-7,4	-2,5
Рівень рентабельності виручки від операційної діяльності	16,0	17,6	12,4	32,5	10,5	-5,6	-2,0
Рівень рентабельності господарської діяльності	18,6	21,2	14,2	49,8	12,5	-6,1	-1,7
Рентабельність капіталу	11,4	9,2	9,4	25,9	4,9	-6,5	-4,5
Рентабельність власного капіталу	13,0	10,8	10,7	27,3	5,3	-7,7	-5,4
Рентабельність виробничих засобів	25,6	16,0	17,4	47,7	9,6	-16,0	-7,8
Термін окупності капіталу, років	8,8	10,9	10,7	3,9	20,5	11,8	9,8
Термін окупності власного капіталу, років	7,7	9,3	9,4	3,7	19,0	11,3	9,6

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

При цьому рентабельність господарської діяльності підприємства зменшилася на 6,1 в.п. і знаходиться на рівні 12,5 %, тобто на 1 грн. витрат господарської діяльності припадає 12 коп. чистого прибутку.

Негативною тенденцією відзначаються і показники ефективності використання капіталу в цілому, у тому числі власного капіталу. Зокрема, рентабельність капіталу зменшилася на 6,5 в.п., у тому числі власного капіталу – на 7,7 в.п. до 5,3 %. Відповідно термін окупності капіталу збільшився на 11,8 років і дорівнює 20,5 років.

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів на зміну показника загальної рентабельності (збитковості) сукупного капіталу кооперативу (табл. 2.13).

**Факторний аналіз загальної рентабельності
капіталу товариства, 2018, 2022 рр.**

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, (+, -)
	2018	2022	
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	26317	17438	-8879
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	164566	159896	-4670
Середньорічна вартість капіталу, тис. грн.	230790,5	383581,5	152791
Загальний рівень рентабельності (збитковість) капіталу, %	11,40	4,55	-6,86
Рівень рентабельності (збитковості) реалізації продукції, %	16,0	10,9	-5,1
Коефіцієнт обертання капіталу	0,713	0,417	-0,296
Загальна зміна (+, -) загальної рентабельності (збитковості) капіталу, в. п	-6,86		x
у т. ч. за рахунок:			
рентабельності (збитковості) реалізації	-3,63		x
коефіцієнта обертання капіталу	-3,23		x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Результати факторного аналізу свідчать, що зниження загальної рентабельності капіталу товариства на 6,86 в.п., пояснюється впливом таких факторів. За рахунок зменшення показника рівня рентабельності реалізації на 5,1 в.п., рівень загальної рентабельності капіталу підприємства знизився на 3,63 в.п. Зменшення коефіцієнта обертання капіталу на 0,296 (41,5 %) забезпечило зниження рівня рентабельності сукупного капіталу на 3,23 в.п., тобто зниження рентабельності реалізації та коефіцієнта обертання капіталу в однаковій мірі негативно вплинуло на зниження ефективності капіталу товариства.

Висновки до розділу 2

Товариство є незалежним з фінансової сторони, має достатній рівень платоспроможності, а стан активів і пасивів підприємства відповідає його господарській діяльності.

За методом балансової вартості чистих активів сума потенціалу товариства за досліджуваний період збільшилася на 51,9 %.

Метод дисконтування грошових потоків, відомий як метод непрямой капіталізації, який використовується в тих випадках, коли прогнозовані грошові потоки від використання оцінюваного об'єкта є нерівними за обсягом, непостійними протягом певного прогнозованого періоду або обмеженими у часі. За досліджуваний період теперішня вартість грошового потоку товариства становить 156554,7 тис. грн, тобто є меншим за рівень оцінки потенціалу за методом чистих активів, оскільки відображає реальну вартість підприємства, а не номінальну і базується на позитивних грошових потоках підприємства, а не активах.

За бруто-підходу вартість підприємства встановлюється як різниця частки від ділення прибутку до сплати процентів на середньозважену вартість капіталу та суми позичкового капіталу. За досліджуваний період вартість ресурсно-фінансового потенціалу товариства збільшилася на 78,9 % і становить 349185 тис. грн.

Сума річного ресурсного потенціалу товариства за витратним методом протягом досліджуваного періоду мала тенденцію до зростання. Структура ресурсного потенціалу суттєво змінилася на користь збільшення питомої ваги трудового потенціалу за рахунок досить високих темпів зростання витрат на оплату праці у підприємстві

Зниження ефективності використання окремих елементів ресурсного потенціалу товариства зумовило зниження загального рівня ресурсовіддачі. У той же час проведені розрахунки ресурсовіддачі за показником валової продукції у поточних цінах демонструє збільшення на 14,7 % до 2,09 грн. У даному випадку окупність забезпечується не за рахунок зростання обсягів виробництва, а за рахунок цінового фактору, тобто збільшення поточних середніх цін реалізації продукції.

Спостерігається тенденція до зниження показників, що характеризують прибутковість операційної, звичайної та у цілому господарської діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення механізму формування та використання потенціалу підприємства

На величину валової продукції впливає група багатьох факторів, на які необхідно звернути увагу в процесі управління. Фактори розділяють на дві великі групи: зовнішні – на них вплив підприємства не розповсюджується, і внутрішні, на які підприємство в змозі вплинути. За допомогою багатофакторної виробничої регресії досліджено вплив фондозабезпеченості основними засобами (X_1), тривалості обороту оборотних активів (X_2), продуктивності праці (X_3) та землевіддачі (X_4) на рівень валової продукції (Y) товариства.

Загальний коефіцієнт детермінації говорить про тісний зв'язок між факторами (X_2 , X_3 , X_4) та показником Y , а також, що варіація загальної рентабельності підприємства на 88,2 % зумовлюється досліджуваними чинниками, введеними в кореляційну модель (додаток П).

Парні коефіцієнти кореляції вказують вплив окремих факторів на показник Y , тобто валову продукцію підприємства. Характеризуючи парні коефіцієнти кореляції, можна простежити, що кожен із чинників має вплив на результативний показник:

- фондозабезпеченість виробництва, коефіцієнт кореляції 0,135 свідчить про слабкий та прямий зв'язок та найменший вплив цього фактору на результативну ознаку, тому його доцільно виключити із подальшого економетричного аналізу;

- тривалість обороту оборотних активів, коефіцієнт кореляції 0,4484, що свідчить про середній та прямий зв'язок;

- продуктивність праці, коефіцієнт кореляції 0,605, також говорить

про високий та прямий зв'язок між фактором та показником, найбільше впливає на результативний показник;

– землевіддача, коефіцієнт кореляції 0,395, що свідчить про середній та прямий зв'язок.

Розрахунки проводимо за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel та вбудованих статистичних, математичних функцій та масивів. В результаті обчислень, що наведенні в додатку Б, багатофакторна виробнича лінійна регресія загальної рентабельності підприємства має вигляд:

$$Y = 18812,2281 + 72,377X_2 + 76,948X_3 + 9785,584X_4.$$

Розглянемо більш детально статистичні коефіцієнти та параметри багатофакторної виробничої функції.

Враховуючи те, що параметри рівняння обчислюють способом найменших квадратів, то маємо $a_0 = 18812,2$; $a_2 = 72,377$; $a_3 = 76,948$; $a_4 = 9785,584$.

Кожний коефіцієнт рівняння вказує на ступінь впливу відповідного фактору на результативний показник при фіксованому положенні решти факторів, тобто як зі зміною окремого фактору на одиницю змінюється результативний показник. Вільний член рівняння множинної регресії економічного змісту не має.

В результаті обробки даних отриманий загальний коефіцієнт детермінації 0,882.

Аналізуючи коефіцієнти еластичності, можна зробити висновок, що при збільшенні тривалості одного обороту оборотних активів на 1 % валова продукція збільшиться на 0,38 %, при збільшенні продуктивності праці на 1 % валова продукція збільшиться на 0,31 %, а при збільшенні землевіддачі на 1 % валова продукція товариства збільшиться на 0,15 %. Тобто тривалість обороту та продуктивність праці мають найбільший вплив на результативний показник. Прогнозне значення валової продукції на 2023 р. становить 96916 тис. грн за умови зменшення тривалості одного обороту оборотних активів до 511 днів, рівня продуктивності праці – 389,33 тис. грн, збільшення

землевіддачі до 1,45 грн, однак при цьому слід враховувати і інші чинники, які мають вплив на результативний показник.

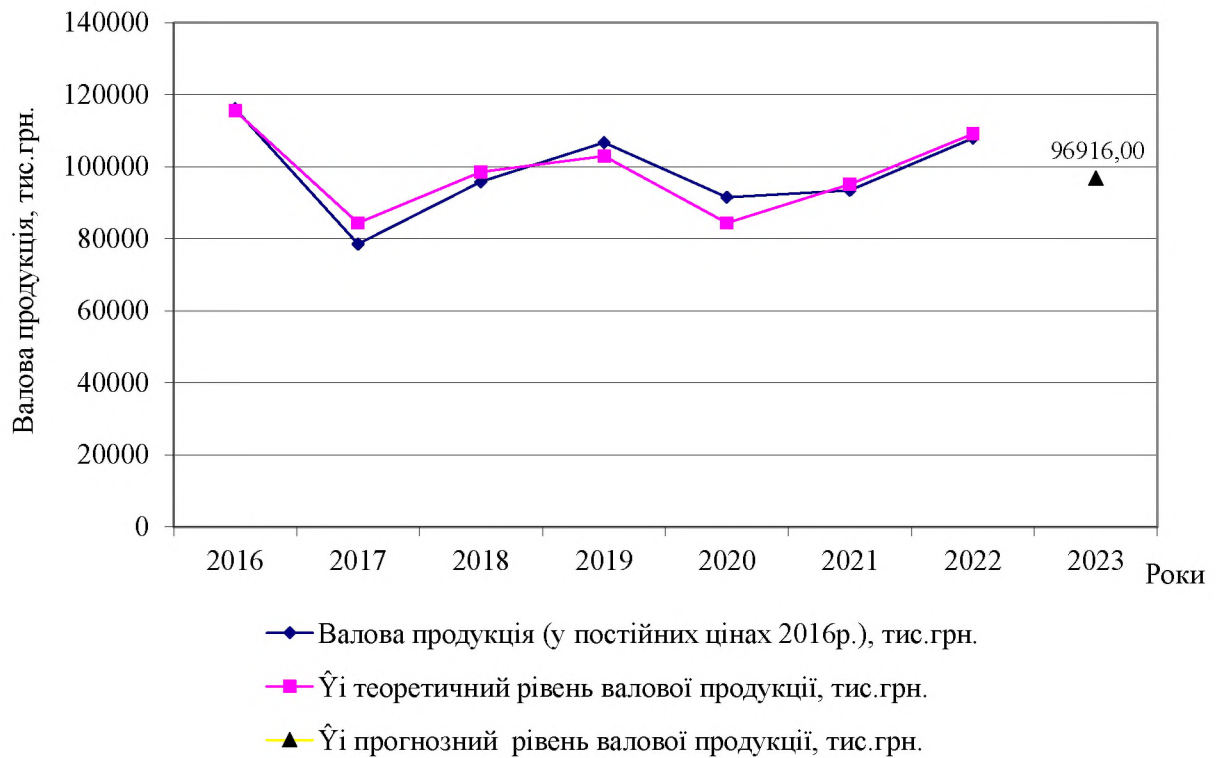

Рис. 3.1. Фактичний, теоретичний та прогнозований рівні валової продукції товариства, 2016 – 2022 рр., прогноз 2023 р.

Джерело: побудовано автором

Створенню ефективної системи мотивації в сільському господарстві передують формування раціонального співвідношення доходів від праці та власності. Одним з основних напрямів підвищення трудової мотивації є удосконалення форм і систем організації та оплати праці. Адже існуюча на даний час організація оплати праці працівників сільського господарства не відповідає принципам ринкової економіки та середньому рівню оплати праці у промисловості, тому її необхідно вдосконалювати.

Матеріальне стимулювання передбачає збільшення розміру та оптимізація складових заробітної плати. Сьогодні саме заробітній платі належить найважливіше значення в мотиваційному механізмі.

На особливий інтерес заслуговує механізм матеріального стимулювання працівників, що ґрунтується на використанні системи грейдів.

За даної системи оплати праці кожен працівник підприємства формує свій ранг (грейд), відповідно до якого розраховують рівень його заробітку. Також забезпечується створення вертикальної структури позиційних посад, згідно з якими розраховують заробітну плату.

Кожній посаді нараховують певну кількість балів з урахуванням чинників, які визначаються менеджерами як найважливіші та найактуальніші для підприємства. Відповідно до одержаної оцінки, посадові позиції зараховують у певний грейд (розряд), який гарантує отримання відповідної заробітної плати.

На першому етапі запровадження грейдової системи оплати праці здійснюється опис посад, для чого використовують посадові інструкції підприємства. Для проведення такої оцінки враховують наступні чинники: управління працівниками; умови роботи; досвід роботи; рівень спеціальних знань (кваліфікація); рівень впливу на роботу підприємства (ціна помилки); складність роботи.

Ключові чинники оцінки посади можуть бути розділені на шість рівнів (A, B, C, D, E, F). Потім виконується опис кожного рівня і визначається його вага. На основі цього отримаємо таблицю ключових чинників (додаток P).

Кожному рівню ключових чинників присвоювалися бали в залежності від ступеня складності і вияву рівня: A – 1 бал; B – 2 бали; C – 3 бали; D – 4 бали; E – 5 балів; F – 6 балів.

На практиці використовуються різноманітні методи визначення вагомості чинників. Установлення вагомості має здійснювати група експертів, до складу якої можуть входити фахівці, які розробляють цю систему, керівники різних рівнів управління, провідні професіонали і фахівці. Найпростішим у практичному використанні є метод бального оцінювання (додаток C). Найбільшу значимість мають такі чинники, як управління працівниками та рівень впливу на роботу підприємства.

З допомогою керівників та спеціалістів підприємства нами проведено бальну оцінку посад (додаток T).

На основі отриманої бальної оцінки ми об'єднали усі посади у шість ґрейдів. До 1-го ґрейду увійшли посади, які набрали менше 100 балів, до 2-го – від 101 до 200, 3-го – від 201 – 300, 4-го – 301 – 400, 5-го – 401 – 500, 6-го – 501 – 600 (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

ґрейд посад у товаристві

Сума балів з урахуванням значимості чинників	ґрейд	Посада
600	6	Директор
401-500	5	– Головний інженер – Головний агроном – Головний бухгалтер
301-400	4	– Завідувач авто гаражем – Інженер – Економіст
200-300	3	– Бухгалтер – Агроном-насіньковод – Завідувач складу – Заступник директора по господарській частині
101-200	2	– Інспектор відділу кадрів – Касир – Механік – Охоронець – Обліковець – Комірник – Секретар-друкарка
100	1	– Шофер – Прибиральниця

Джерело: розрахунки автора

До 6-го ґрейду відноситься директор підприємства, до 5-го ґрейду – головний інженер, головний агроном, головний бухгалтер; до 4-го ґрейду – завідувач автогаражем, інженер, економіст; до 3-го ґрейду – бухгалтер, агроном-насіньковод, завідувач складом, заступник директора по господарській частині; до 2-го ґрейду – інспектор відділу кадрів, касир, механік, охоронець, обліковець, комірник; до 1-го ґрейду – шофер, прибиральниця.

Гнучкість у побудові міжкваліфікаційних співвідношень, можливість маневрування коефіцієнтами (їх зміни) у межах діапазону, створюють

додаткові можливості для створення умов кар'єрного зростання працівників за обмежених можливостей посадового просування.

За даними додатку У, співвідношення між середнім коефіцієнтом найнижчого грейду і середнім коефіцієнтом найвищого становить 1,4:4,4, мінімальними – 1,0:4,0, максимальними – 1,8:4,8. У цьому варіанті – змішаний тип зростання середніх коефіцієнтів у діапазоні: до 3 – 4-го грейдів – прогресивний, починаючи з 4-го – регресивний. Ширина діапазону коливається від 0,8 (1, 2 і 6 грейди) до 1,2 (3, 4 грейди). Перекриття у діапазонах для всіх грейдів становить 0,4.

Індивідуальні кваліфікаційні коефіцієнти працівника можуть переглядатися. Враховуючи особисті досягнення працівників, результати і стаж їхньої роботи на підприємстві ці коефіцієнти можуть як збільшуватися, так і зменшуватися, але у межах діапазону відповідної кваліфікаційної групи. Зміна кваліфікаційного коефіцієнту впливатиме відповідно і на розмір посадового окладу. З правилами підвищення чи зниження кваліфікаційних коефіцієнтів мають бути ознайомлені всі працівники.

Розроблені нами посадові оклади для працівників товариства наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Місячні посадові оклади у товаристві, визначені на основі системи грейдування на 2024 р.

Грейд	Мінімальний оклад	Максимальний оклад	Середній оклад
6	28400	34080	31240
5	24140	31240	27690
4	18460	26980	22720
3	12780	21300	17040
2	9940	15620	12780
1	7100	12780	9940

Джерело: розрахунки автора

Законом про оплату праці визначено, що розмір зарплати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за

розмір мінімальної зарплати, тобто не менш ніж 7100 грн з 1 січня 2024 року [36] і це є державною соціальною гарантією обов'язковою для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб підприємців, які використовують найману працю за будь-якою системою оплати праці.

Згідно з цією системою, для новоприйнятих працівників забезпечується можливість отримати мінімальний посадовий оклад із зазначених меж. Середня зона посадового окладу передбачає оплату праці більшості працівників, які вже себе зарекомендували як кваліфіковані працівники. Максимальний рівень посадового тарифу відображає максимальну кваліфікацію та досвід працівника.

У загальному розумінні напрямками покращення показників використання персоналу є певні невикористані можливості економії затрат праці персоналу підприємства, які виникають внаслідок дії тих чи інших факторів (удосконалення техніки, технології, організації виробництва і праці). Ефективність використання залежить передусім від ступеня використання даних напрямків.

Можна запропонувати наступні основні напрями покращення використання персоналу у товариства:

- раціональна організація праці і аналіз резервів приросту продуктивності праці за рахунок даного чинника;
- пошук шляхів зниження трудомісткості праці;
- розробка програми заходів підвищення середньогодинного виробітку продукції;
- раціональне використання робочого часу за рахунок удосконалення обслуговування та атестації робочих місць;
- вивчення і впровадження інноваційних прийомів і методів праці;
- удосконалення організації набору, підготовки і підвищення кваліфікації кадрів;
- удосконалення системи нормування праці;
- поліпшення умов праці, оптимізація режимів праці і відпочинку;

– розвиток мотиваційного механізму, спрямованого на посилення почуття відповідальності працівника за результати своєї праці та всього колективу, використання системи участі у прибутках;

– підвищення творчої активності працівників.

Реалізація даних напрямків визначає взаємний вплив використання персоналу підприємства в цілому, а також окремо на кожного працівника, що сприяє збільшенню продуктивності праці та валової продукції в цілому (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Резерви збільшення продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції у товариства на 2024 р.

Чинники	Зміна продуктивності праці, тис. грн.	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн.
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником за рік ($D_m = 249$ днів)	5,93	984,2
Середня тривалість робочого дня ($G_m = 8$ год.)	6,23	1034,0
Середньогодинна продуктивність праці ($ППг = 250,15$ грн.)	24,31	4035,0
Всього	36,47	6053,2

Джерело: розрахунки автора

Отже, можна зробити висновок, що за рахунок скорочення щоденних втрат робочого часу, скорочення внутрішніх простоїв продуктивність праці у товаристві може збільшитися на 36,47 тис. грн/особу, а величина резервів збільшення валової продукції складе 6053,2 тис. грн. або 5,6 % загального обсягу виробленої продукції.

Оскільки, основним джерелом отримання прибутку для товариства є надходження від реалізації продукції рослинництва, то важливо приділяти значну увагу ефективності виробництва окремих видів сільськогосподарських культур, які б забезпечували нарощування обсягів і конкурентоздатність виробництва шляхом збільшення урожайності, підвищення якості насіння, що сприятиме повному використанню потенціалу землі як основного фактору виробництва.

Таким заходом є впровадження у процес виробництва високоврожайних сортів і гібридів, стійких проти хвороб і шкідників сільськогосподарських культур. В цьому випадку особливого значення набуває поліпшення селекції і насінництва, а також сортооновлення, оскільки впровадження високоврожайних і перспективних сортів може забезпечити збільшення урожайності на 25 %, поліпшення обробітку ґрунту – 25 % і за рахунок збільшення використання добрив – 50 %.

Переваги сортооновлення:

1. Підвищення врожайності: нові сорти можуть мати кращу продуктивність, що дозволяє збільшити виробництво продукції на одиницю площі.

2. Покращення якості продукції: нові сорти можуть мати кращі смакові, транспортабельність і зберігання, що робить їх більш конкурентоздатними на ринку.

3. Стійкість до шкідливих факторів: нові сорти можуть бути більш стійкими до хвороб, шкідників і погодних умов, що зменшує ризик втрат врожаю.

4. Збільшення прибутковості: покращення врожайності і якості продукції може призвести до збільшення прибутку аграрних підприємств.

Нами запропоновано для досліджуваного підприємства поступово здійснювати сортооновлення за рахунок впровадження нових сортів сільськогосподарських культур, рекомендованих для вирощування у Лісостеповій зоні (додаток Ф).

Селекція високопродуктивних форм є найефективнішим і найбільш економічно вигідним способом підвищення продуктивності сільського господарства. Доведено, що внесок селекції у підвищення урожайності основних сільськогосподарських культур досягнуто за останні 25 років у розвинених країнах і становить 40-50%.

Розглянемо резерви збільшення валової продукції рослинництва за рахунок впровадження нових сортів (табл. 3.4).

Резерви збільшення прибутку за рахунок впровадження нових сортів культур у товаристві на 2024 р.

Сільськогосподарські культури	Площа, яка засіяна насінням нових сортів, га	Урожайність, ц/га		Резерви збільшення:			
		на площі з традиційними сортами	на площі з новими сортами	у натуральному виразі, ц	валової продукції, тис. грн.	товарної продукції, тис. грн.	валового прибутку, тис. грн.
Пшениця озима	230	45,0	52,3	1667	519,7	1269,8	1060,7
Кукурудза на зерно	500	74,1	84,6	5259	1672,3	3036,0	2326,4
Ячмінь	100	43,2	50,0	679	201,3	371,4	313,0
Соняшник	300	36,9	40,0	920	751,3	1213,7	1165,0
Всього	1130	х	х	х	3144,5	5891,0	4865,1
у % до 2022 р.	23,7	х	х	х	2,9	6,3	13,7

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать дані табл. 3.4, за рахунок впровадження більш продуктивних районованих сортів, підприємство додатково може отримати 3144,5 тис. грн валової продукції у постійних цінах або 2,9 % показника у 2022 р., товарної продукції – 5891,0 тис. грн, прибутку від реалізації продукції рослинництва – 4865,1 тис. грн або 13,7 % рівня звітнього року, а також забезпечить більш повне використання потенціалу земельних ресурсів.

Система паралельного водіння, що базується на GPS-навігації, є значущим технічним засобом для оптимізації витрат при проведенні агротехнічних робіт. Особливо висока ефективність такої системи проявляється при управлінні широкозахватними агрегатами на великих полях або ділянках, де точне дотримання стикових міжрядь є викликом. У процесі паралельного водіння пристрій автоматично розраховує кожен наступний прохід по полю так, щоб він був паралельний попередньому. Використання паралельного водіння з використанням GPS-навігації дозволяє мінімізувати перекриття та пропуски між сусідніми проходами. Однак

впровадження системи GPS-навігації стикається з викликом навчання персоналу підприємства (табл. 3.5).

Таким чином, використання таких систем в сільському господарстві дає значну економію коштів і збільшує продуктивність потенціалу підприємства.

Таблиця 3.5

Переваги використання GPS навігації в підприємстві

Критерії	Переваги
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - економія палива та інших матеріалів; - зменшення вартості обробки 1 га площі; - зниження собівартості готової продукції; - облік сільськогосподарських угідь з прив'язкою до карти; - обробка навігаційних даних і контроль переміщень сільськогосподарської техніки; - планування та облік фактично виконаних робіт; - формування графіків рівня палива та звітів тощо.
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - проведення аналізу ґрунту, отриманого врожаю та використання добрив з урахуванням неоднорідності ґрунтового покриття та нерівностей поля; - максимальне використання ширини агрегату, зведення до мінімуму перекриття сусідніх рядів; - виключення пропусків між сусідніми рядами; - збільшення коефіцієнту завантаження техніки (можливість роботи вночі); - забезпечення можливості роботи в умовах поганої видимості (пил, туман).
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення комфортності роботи; - зниження рівня стомлення водія.
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення забруднення навколишнього природного середовища; - зменшення навантаження на ґрунти; - відновлення родючості ґрунтів тощо.

Джерело: узагальнено автором

Як свідчать дані табл. 3.5, системи паралельного водіння забезпечують економію добрив, засобів захисту рослин, насіння, та інших матеріальних затрат за рахунок зменшення ширини смуги подвійної обробки.

Використання навігаційної системи дозволяє підвищити інтенсивність використання сільськогосподарської техніки на 30 – 40 % за рахунок роботи у нічну зміну чи туман, поліпшує якість та оперативність виконання технологічних операцій. А також підвищує комфортність роботи водія, і, відповідно, знижує рівень його стомлюваності.

Розрахунки показують, що термін окупності систем паралельного водіння при обробці 1000 га посівної площі становить 4 міс., а економічний ефект дорівнює 168550,31 грн (табл. 3.6).

Економічна ефективність застосування системи паралельного водіння під час вирощування озимої пшениці (на 1000 га посівної площі) у товаристві на 2022 р.

Показники	2022 р. (з системою паралельного водіння)
Марка системи паралельного водіння	Trimble EZ-Guide 250 + AG15
Перекриття захвату агрегату	15 см
Ціна системи паралельного водіння, грн	54200
Площа обробітку, га	1000
Зменшення оброблюваної площі перекриття, га	20 – 31,5
Економія насіння при посіві за рахунок зменшення площі перекриття, грн	42361,27
Економія пального на всіх етапах технології вирощування, грн	70098,49
Економія мінеральних добрив за рахунок оптимального їх використання (точне дозування, уникнення подвійного внесення), грн	56090,55
Економічний ефект від використання системи паралельного водіння, грн.	168550,31
Термін окупності, міс.	4

Джерело: розрахунки автора

Слід відмітити, що застосування систем паралельного водіння є економічно вигідними для сільськогосподарських підприємств, площа ріллі яких перевищує 1000 га.

Дослідження структури матеріальних витрат виробництва продукції рослинництва свідчить про досить високу частку витрат на мінеральні добрива, що зумовлено відсутністю диференційованого підходу до їх внесення.

Диференційоване внесення добрив здійснюється в тих ідентифікованих за допомогою GPS-приймачів ділянках, де потреба в певній нормі добрив виявлена агротехнологом за допомогою карт агрофізхімобстеження і врожайності. В деяких ділянках поля норма внесення добрив або обприскування рослин стає меншою за середню, а в деяких – вищою. Таким чином оптимізується розподіл добрив і засобів захисту рослин на полі.

3.2. Шляхи підвищення ефективності використання капіталу підприємства

Товариство має значний власний капітал, що сприяє зміцненню його фінансової стабільності на ринку. В процесі формування капіталу підприємство має дотримуватися таких основних принципів:

- 1) урахування перспектив розвитку господарської діяльності;
- 2) забезпечення оптимальної структури капіталу з позицій його ефективного функціонування;
- 3) забезпечення мінімізації витрат з формування капіталу з різних джерел;
- 4) забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі господарської діяльності.

Все це зумовлює необхідність розробки виваженої політики формування капіталу та її погодження з політикою формування активів підприємства.

Оптимізація структури капіталу є складним етапом в управлінні формуванням капіталу та при створенні підприємства. Цей процес визначає співвідношення між використанням власного та позикового капіталу, яке забезпечує максимальну ефективність взаємозв'язку між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості, тим самим максимізуючи ринкову вартість підприємства.

Структура капіталу визначає взаємозв'язок власних і позикових фінансових ресурсів, що використовуються підприємством у своїй економічній діяльності. При розгляді оптимальної структури капіталу слід враховувати, що головною метою підприємства є максимізація прибутку в довгостроковому плані. Структура капіталу впливає на багато аспектів, охоплюючи не лише фінансові, а й операційні та інвестиційні аспекти його діяльності, що визначає кінцеві результати підприємства.

Уряд розширив програму «Доступні кредити «5-7-9%» відповідно до свого рішення. Протягом воєнного стану та місяця після його закінчення

агропідприємці можуть користуватися кредитами під 0% відсотків. Після цього періоду ставка складе 5%. Максимальна сума кредиту також зростає і тепер становить 60 млн грн.

Термін кредитування в рамках програми «5-7-9%» залежатиме від мети використання коштів. Для інвестиційних проектів та рефінансування заборгованості надається кредит терміном до 5 років, а для оборотного капіталу – до 3 років. Держава компенсуватиме всі відсотки за цей кредит, щоб сільськогосподарські виробники могли придбати необхідні засоби виробництва та провести посівну компанію [62].

Проведемо оптимізацію структури капіталу товариства з допомогою даних додатку X, а результати оптимізації наведемо у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Оптимальна структура капіталу товариства за максимізації рівня прибутковості власного капіталу на 2024 р.

Показники	Роки	
	2022	2024 (план)
Сума власного капіталу, тис. грн.	354867,5	354867,5
Сума позичкового капіталу, тис. грн.	28714	53230,125
Загальна сума капіталу, тис. грн.	383581,5	408097,625
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,08	0,15
Питома вага позикового капіталу у структурі капіталу, %	7,5	13,0
Валовий прибуток, тис. грн.	36795	39177,4
Сума валового прибутку без врахування виплати відсотків за кредит, тис. грн.	35359,3	36515,9
Рівень рентабельності власного капіталу, %	10,0	10,3
Коефіцієнт автономії	0,925	0,870

Джерело: розрахунки автора

Для товариства доцільно залучати позиковий капітал у розмірі до 15 % власного капіталу або 13,0 % капіталу підприємства. Оптимізація капіталу дозволить збільшити суму валового прибутку підприємства на 1156,6 тис. грн або 3,3 % та підвищити рівень рентабельності використання власного капіталу на 0,3 в.п. Вищі розміри залучення позикового капіталу не загрожуватимуть фінансовій безпеці капіталу, оскільки коефіцієнт автономії перевищує нормативне значення ($> 0,5$) і знаходиться на рівні 0,87.

Потреба в модернізації техніко-технологічної інфраструктури сільськогосподарського підприємства обґрунтовується кількома ключовими аспектами, які впливають на ефективність та конкурентоспроможність підприємства: підвищення продуктивності за рахунок використання інноваційних агротехнологічних рішень, автоматизація процесів, зменшення витрат та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу.

Пріоритетне значення серед таких заходів повинно бути відведено своєчасній заміні і мобілізації морально застарілого устаткування, організації прискореного введення в експлуатацію придбаної нової техніки; удосконаленню організації матеріально-технічного забезпечення підприємств та технічного обслуговування сучасних систем машин; запровадження прогресивних форм організації виробництва і праці; застосування сучасних ефективних систем матеріального стимулювання робітників та інженерно-технічних працівників; залучення інвестиційних ресурсів вітчизняних і зарубіжних інвесторів для модернізації матеріально-технічної бази підприємства; широке застосування лізингових операцій.

Нами пропонується здійснювати технічну модернізацію виробництва. Оскільки передбачається впровадження ресурсозберігаючої технології землеробства No-till для її впровадження необхідним є придбання сівалки прямого висіву. Сівалка пневматична суцільного висіву «Агросоюз» модель Turbosem 19-60 призначена для сівби насіння зернових та дрібно насінневих культур з одночасним внесенням у ґрунт мінеральних добрив (додаток У). Механізм регулювання технологічного процесу: зміна норм висіву, глибини загортання насіння та добрив – зручна. Контроль за виконанням технологічного процесу реалізується спеціальними приладами.

Сошники сівалки забезпечують стабільне копіювання глибини загортання насіння та рівномірне його розміщення по довжині рядка. Ущільнювач насіння забезпечує контакт насіння з ґрунтом. Конструкція сівалки дозволяє якісно виконувати як прямий посів, так і проводити сівбу в умовах з різними системами передпосівного обробітку ґрунту. Технологічне

та технічне обслуговування сівалки зручне. Вартість сівалки Turbosem 19-60 становить 1560,5 тис. грн.

Розрахуємо ефективність витрат на удосконалення організації праці робітників галузі рослинництва за рахунок придбання сівалки (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Економічна ефективність придбання сівалки Turbosem 19-60
у товаристві**

Показники	Значення
Вартість сівалки, тис. грн.	1560,5
Підвищення продуктивності праці, %	230
Приріст валової продукції, тис. грн.	2046,5
Додатковий річний прибуток, тис. грн.	1234,76
Річна сума амортизації, тис. грн.	260,08
Річний грошовий потік, тис. грн.	1494,85
Коефіцієнт дисконтування ($i = 17\%$) за весь період експлуатації машини ($n=6$ років)	3,589
Теперішня дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	5365,28
Чиста дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	3804,78
Дисконтований індекс прибутковості інвестицій, коефіцієнт	3,438
Дисконтований термін окупності, років	1,7

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать розрахунки, проведені у табл. 3.8, купівля сівалки Turbosem 19-60 є доцільною. За рахунок використання нової сівалки продуктивність праці зросте у 2,3 рази. Капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, підприємство додатково отримає 3804,8 тис. грн грошового потоку у теперішній вартості, дисконтований індекс прибутковості становить 3,438, тобто на 1 грн. інвестицій припадає 3,44 коп. додаткового грошового потоку. Термін окупності складе 1,7 років.

Лізинг – підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений термін лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і

погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Враховуючи переваги лізингу, пропонуємо використовувати фінансовий лізинг при купівлі сівалки Turbosem 19-60 підприємством за наступною схемою (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Обґрунтування купівлі сівалки Turbosem 19-60
у товаристві за схемою лізингу**

Показники	Значення
Вартість техніки, переданої в лізинг, грн.	1560500
Сума попереднього лізингового платежу за користування предметом лізингу в частині відшкодування його вартості (10%), грн.	156050
Одноразова комісія за організацію поставки техніки в розмірі 7 % від невідшкодованої попереднім лізинговим платежем вартості предмета лізингу, грн. (без ПДВ)	109235
Маркетингові витрати у розмірі 3 % від вартості предмета лізингу, грн.	46815
Щоквартальна сума відшкодування частини вартості предмета лізингу, грн.	70222,5
Сума винагороди лізингодавцю за отримане у лізинг майно з невідшкодованої вартості, грн.	258067,69
Всього лізингових платежів за користування предметом лізингу, що підлягають сплаті (з урахуванням ПДВ) грн.	1927802,69
Переплата за 5 років, грн.	414117,69
У % до вартості техніки	26,5

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать дані табл. 3.9, сума попереднього лізингового платежу становить 156,05 тис. грн., одноразова комісія за організацію поставки техніки – 109,2 тис. грн., маркетингові витрати – 46,8 тис. грн., щоквартальна сума відшкодування частини вартості предмета лізингу – 70,22 тис. грн., сума винагороди лізингодавцю за отримане у лізинг майно з невідшкодованої вартості – 258,1 тис. грн., переплата за 5 років лізингу становить 414,1 тис. грн. або 26,5 % вартості сівалки.

На склад, структуру, величину оборотних коштів впливають: характер і складність виробництва, тривалість виробничого циклу, вартість сировини, порядок розрахунків, галузева специфіка й кон'юнктура ринку. Величина оборотних коштів не є постійною, вона залежить від обсягу виробництва,

його сезонності, нерівномірності поставок, несвоєчасного надходження коштів за відвантажену продукцію, тому прийнято ділити оборотний капітал на постійний і змінний.

Нормування оборотних активів включає розробку та встановлення на кожному підприємстві спеціальних норм за окремими видами матеріальних цінностей, витрат виробництва та розрахунків нормативу власних оборотних активів в грошовому виразі на кінець року, кварталу.

Період тривалості одного обороту оборотних засобів можна скорочувати шляхом:

- визначення потреби у виробничих запасах за рахунок організації виробничого процесу та більш організованого відвантаження сільськогосподарської продукції;
- скорочення періоду обороту дебіторської заборгованості за рахунок прискорення розрахунків;
- подовження періоду обороту кредиторської заборгованості (сповільнення розрахунків за придбані ресурси).

При обчисленні сукупного нормативу економічним методом на плановий рік сукупний норматив поточного року поділяється на дві частини: 1) норматив за статтями оборотних активів, розмір яких прямо залежить від зміни обсягів витрат на виробництво (сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція); 2) норматив за статтями оборотних активів, розміри яких прямо не залежать від зміни витрат на виробництво (запасні частини для ремонтів обладнання, витрати майбутніх періодів, малоцінні та швидкозношувані предмети) (табл. 3.10).

Сукупний норматив оборотних активів у товаристві з урахуванням приросту обсягів виробництва на 10 % та прискорення обігу активів на 7 % становить 144386,4 тис. грн., а середньорічна вартість оборотного капіталу на плановий рік дорівнює 143309,7 тис. грн.

Мінімальна кількість оборотних активів на підприємстві, що забезпечується нормуванням, сприяє зміцненню платіжно-розрахункової

дисципліни, створює економічні передумови безперервного виробництва і реалізації продукції, стійкого фінансового стану.

Таблиця 3.10

Розрахунок сукупного нормативу оборотних активів економічним методом у товаристві на 2024 р.

Показники	Сума, тис. грн.
Сукупний норматив власних оборотних активів на початок планового року – усього, тис. грн.	240821
у тому числі:	
за оборотними активами, що змінюються при зміні обсягів виробництва, тис. грн.	174354,4
за оборотними активами, що не змінюються при зміні обсягів виробництва, тис. грн.	66466,6
Приріст обсягів виробництва у плановому році, %	10
Прискорення обігу оборотних активів у планованому році, %	7
Норматив за оборотними активами, що залежить від зміни обсягів виробництва, тис. грн.	191789,8
Норматив за оборотними активами, що не змінюються при зміні обсягів виробництва, тис. грн.	69789,9
Сукупний норматив на плановий рік без врахування прискорення обігу оборотних активів, тис. грн.	261579,8
Сукупний норматив на плановий рік, скоригований на прискорення обігу оборотних активів у плановому році, тис. грн.	244467,1
Середньорічна вартість оборотного капіталу на плановий рік, тис. грн.	240821

Джерело: розрахунки автора

Прискорення обороту оборотного капіталу має важливе економічне значення, оскільки зменшує потребу виробництва в цьому ресурсі для виконання виробничої програми, а отже, підвищує ефективність відтворювального процесу. Вивільнені при цьому кошти підприємство може направити на диверсифікацію виробництва, соціальний розвиток колективу.

Розглянемо планові показники раціонального використання оборотних активів за даними табл. 3.10.

Як свідчать дані табл. 3.10 показує, що за рахунок підвищення оборотності оборотних засобів у товариства у 2024 р. на 0,014 до 0,769, тривалість обороту оборотного капіталу зменшиться на 8,8 днів.

**Планові показники ефективності використання оборотного
капіталу в товариства на 2024 р.**

Показники	Роки		Абсолютне відхилення 2024 р. від 2022 р., (+; -)
	2022	2024	
Середньорічна вартість оборотного капіталу, тис. грн.	211785	242644,0	30859,0
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	159896	186598,6	26702,6
Коефіцієнт оборотності	0,755	0,769	0,014
Коефіцієнт завантаження	1,325	1,300	-0,024
Тривалість обороту днів	483,4	474,6	-8,8
Вивільнення коштів внаслідок прискорення оборотності, тис. грн.	x	-3863,8	x

Джерело: розрахунки автора

У результаті прискорення оборотності оборотних активів вивільнення коштів становить 3863,8 тис. грн. або 1,8 % суми оборотного капіталу у 2022 р.

Реалізація запропонованих заходів дозволяє підвищити продуктивність та ефективність використання досліджуваного потенціалу підприємства.

Висновки до розділу 3

Побудова багатофакторної виробничої регресії показує, що на валову продукцію підприємства найбільше впливає тривалість обороту та продуктивність праці. Прогнозне значення валової продукції на 2023 р. становить 96916 тис. грн за умови зменшення тривалості одного обороту оборотних активів до 511 днів, рівня продуктивності праці – 389,33 тис. грн, збільшення землевіддачі до 1,45 грн, однак при цьому слід враховувати і інші чинники, які мають вплив на результативний показник.

Використовувати механізм матеріального стимулювання працівників, що ґрунтується на використанні системи грейдів. За даної системи оплати праці кожен працівник підприємства формує свій ранг (грейд), відповідно до якого розраховують рівень його заробітку. Також забезпечується створення вертикальної структури позиційних посад, згідно з якими розраховують заробітну плату.

За рахунок впровадження більш продуктивних районованих сортів, підприємство додатково може отримати додаткову валову та товарну продукцію, а також приріст валового прибутку від реалізації продукції рослинництва, і забезпечить більш повне використання потенціалу земельних ресурсів.

Система паралельного водіння, що базується на GPS-навігації, є значущим технічним засобом для оптимізації витрат при проведенні агротехнічних робіт.

Для товариства доцільно залучати позиковий капітал у розмірі до 15 % власного капіталу або 13,0 % капіталу підприємства. Оптимізація капіталу дозволить збільшити суму валового прибутку підприємства.

Здійснювати оновлення техніко-технологічної бази підприємства. Купівля сівалки Turbosem 19-60 є доцільною, капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, підприємство додатково отримає 3804,8 тис. грн грошового потоку у теперішній вартості, термін окупності складе 1,7 років. Купівлю сівалки доцільно здійснювати за схемою фінансового лізингу.

Проводити нормування оборотного капіталу, що забезпечить підвищення оборотності та вивільнення коштів внаслідок підвищення оборотності.

ВИСНОВКИ

Провівши оцінку потенціалу товариства можна зробити наступні висновки.

1. За методом балансової вартості чистих активів сума потенціалу товариства за досліджуваний період збільшилася на 51,9 % і становить 245725,5 тис. грн. у 2022 р.

2. За досліджуваний період теперішня вартість грошового потоку товариства становить 156554,7 тис. грн, тобто є меншим за рівень оцінки потенціалу за методом чистих активів, оскільки відображає реальну вартість підприємства, а не номінальну і базується на позитивних грошових потоках підприємства, а не активах.

3. За методом капіталізації вартість потенціалу товариства збільшилася на 154036,5 тис. грн або 78,9 % і становить 349185 тис. грн.

4. Сума річного ресурсного потенціалу товариства за витратним методом протягом збільшився на 18,0 % і складав 94511,1 тис. грн. При цьому в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь сума потенціалу збільшилася 15,9 % до 19,81 тис. грн у 2022 р.

5. Структура ресурсного потенціалу суттєво змінилася на користь збільшення питомої ваги трудового потенціалу за рахунок досить високих темпів зростання витрат на оплату праці у підприємстві.

6. Незважаючи на загальне збільшення виробництва продукції підприємства на 12,6 %, виробництво на 1 га сільськогосподарських угідь зменшилося на 5,5 % і дорівнює 22,62 тис. грн, на одного середньооблікового працівника галузі рослинництва – на 9,7 % до 486,2 тис. грн. Окупність основних засобів та оборотного капіталу зменшилася вищими темпами. Зниження ефективності використання окремих елементів ресурсного потенціалу товариства зумовило зниження загального рівня ресурсовіддачі на 0,26 грн. (18,4 %) і знаходиться на середньому рівні – 1,14 грн, тобто вкладення 1 грн ресурсів у виробництво забезпечує отримання продукції на суму 1,14 грн.

7. Сума чистого доходу в розрахунку на 100 грн. річного ресурсного потенціалу зменшилася на 29,6 % і дорівнює 169,2 грн., чистого прибутку – на 48,6 % до 19,8 грн. Незважаючи на зниження показників слід відмітити, що окупність чистим доходом та чистим прибутком є достатніми і свідчить про перевищення витрат, пов'язаних з формуванням ресурсного потенціалу.

8. Результати розрахунків свідчать про зниження рівня оборотності майже всіх видів активів підприємства. Так, тривалість одного обороту оборотних активів збільшилася на 41 до 589 днів

9. Протягом досліджуваного періоду прибуток від реалізації продукції рослинництва у товаристві зменшився на 7666,2 тис. грн або 17,8 % і дорівнює 35411,3 тис. грн у 2022 р. Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва у підприємстві суттєво коливався за роками, однак перевищував 40 %, що свідчить про досить високий рівень ефективності використання ресурсного та виробничого потенціалу підприємства. У 2022 р. спостерігається зниження рівня рентабельності галузі рослинництва на 14,5 в.п. до 60,3 % у звітному році, але порівняно з попереднім роком рівень прибутковості зменшився вдвічі, що обумовлено повномасштабним вторгненням та порушенням ланцюгів постачання.

10. Спостерігається тенденція до зниження показників, що характеризують прибутковість операційної, звичайної та у цілому господарської діяльності підприємства. Рентабельність господарської діяльності підприємства зменшилася на 6,1 в.п. і знаходиться на рівні 12,5 %, тобто на 1 грн. витрат господарської діяльності припадає 12 коп. чистого прибутку.

11. Негативною тенденцією відзначаються і показники ефективності використання капіталу в цілому, у тому числі власного капіталу. Зокрема, рентабельність капіталу зменшилася на 6,5 в.п., у тому числі власного капіталу – на 7,7 в.п. до 5,3 %. Зниження рентабельності реалізації та коефіцієнта обертання капіталу в однаковій мірі негативно вплинуло на зниження ефективності капіталу товариства.

На основі проведених досліджень, нами запропоновані напрями підвищення ефективності використання потенціалу досліджуваного підприємства:

1. На основі кореляційно-регресійної моделі визначено, що прогнозне значення валової продукції у постійних цінах на 2023 р. становить 96916 тис. грн. Тривалість обороту та продуктивність праці мають найбільший вплив на показник валової продукції у постійних цінах.

2. Використовувати механізм матеріального стимулювання працівників, що ґрунтується на використанні системи грейдів. За даної системи оплати праці кожен працівник підприємства формує свій ранг (грейд), відповідно до якого розраховують рівень його заробітку. Також забезпечується створення вертикальної структури позиційних посад, згідно з якими розраховують заробітну плату.

3. За рахунок скорочення щоденних втрат робочого часу, скорочення внутрішніх простоїв продуктивність праці у товаристві може збільшитися на 36,47 тис. грн/особу, а величина резервів збільшення валової продукції складе 6053,2 тис. грн. або 5,6 % загального обсягу виробленої продукції.

4. За рахунок впровадження більш продуктивних районованих сортів, підприємство додатково може отримати 3144,5 тис. грн валової продукції, товарної продукції – 5891,0 тис. грн, прибутку від реалізації продукції рослинництва – 4865,1 тис. грн або 13,7 % рівня звітного року, а також забезпечить більш повне використання потенціалу земельних ресурсів.

5. Системи паралельного водіння забезпечують економію добрив, засобів захисту рослин, насіння, та інших матеріальних затрат за рахунок зменшення ширини смуги подвійної обробки. Термін окупності систем паралельного водіння при обробітку 1000 га посівної площі становить 4 міс., а економічний ефект дорівнює 168550,31 грн.

6. Для товариства доцільно залучати позиковий капітал у розмірі до 15 % власного капіталу або 13,0 % капіталу підприємства. Оптимізація капіталу дозволить збільшити суму валового прибутку підприємства на 1156,6 тис. грн або 3,3 % та підвищити рівень рентабельності використання

власного капіталу на 0,3 в.п. Вищі розміри залучення позикового капіталу не загрожуватимуть фінансовій безпеці капіталу.

7. Оновлення основних засобів є передумовою розвитку підприємства. Так, купівля сівалки точного висіву Turbosem 19-60 є доцільною. За рахунок використання нової сівалки продуктивність праці зростає у 2,3 рази. Капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, термін окупності складе 1,7 роки. Доцільним є придбання сівалки у лізинг.

8. Проводити нормування оборотних активів економічним методом, що забезпечує більш раціональне використання активів та прискорення оборотності. За рахунок підвищення оборотності оборотних засобів у товариства у тривалість обороту оборотного капіталу зменшиться на 8,8 днів, що сприятиме вивільненню коштів у сумі 3863,8 тис. грн. або 1,8 % суми оборотного капіталу у 2022 р.

Таким чином, запропоновані заходи дозволяють підвищити ефективність використання потенціалу досліджуваного підприємства.